

PERTEV TEVFİK VE MUAHEDE GAZETESİ

Taner ASLAN*

ÖZET

Perteve Tevfik Bey'in sahibi olduğu, Şehabettin Süleyman Bey'in başyazarlığını yaptığı *Muahede* gazetesi, 18 Ekim 1910 tarihinde İstanbul'da, "Demokrasi Mesleğinin Hâdim ve Müdâfii" künyesiyle yayın hayatına başlar. Günlük, siyasî, iktisadî ve edebî bir gazetededir. Yayın hayatı, II. Meşrutiyetin çalkantılı ortamında kısa sürer ve sadece 24 sayı çıkar. Demokrasinin ve özgürlüklerin memlekette yerleşmesi ve kanunların buna göre işlemesi için çalışan gazete, İttihat ve Terakki iktidarının politikalarını bu açıdan eleştirir. Ayrıca hükümetin meslek dışı atamaları da uygun bulunmaz. Sıkıyönetimin olduğu, hükümet aleyhine yazılar yazan gazetelerin kapatıldığı bir dönemde, hükümetin siyasî ve idarî hatalarını yazmaktan çekinmez. Hükümetin, meşrutiyetin ruhuna uygun demokrat bir şekilde hareket etmesini ister. Bu tarz bir yönetimin sergilenmesi ile meşrutiyetin tam manasıyla memlekette yerleşebileceğini ifade eder. Demokrasinin gelişmesinde basına önemli görevler düştüğünü belirten gazete, basını demokrasinin temel unsuru olarak görür. Basına getirilen sansürü eleştirerek, sansürün demokrasinin gelişmesinin önünü tıkadığını vurgular. Demokrasiye sıklıkla atıf yapan gazete, meşrutiyet, adalet, hürriyet, Kanun-ı Esasi ve demokrasi kavramlarının halk tarafından daha iyi anlaşılması için gazete sütunlarında bu kavramlara yer verir. Gazete, devletin, sosyal, iktisadî, idarî ve siyasî açıdan gelişmesini amaçlayan yayın politikası takip eder.

Basının görevinin kamuoyunu her türlü gelişmelerden haberdar etmenin yanı sıra, ülkenin sorunlarını gündeme getirerek, hükümetin dikkatini bu sorunlara çekmek olduğunu belirten gazete, Anadolu insanının karşılaştığı sorunları ve güçlükleri ele alarak, bunların ortadan kaldırılması için hükümete telkinlerde bulunur. Matbuat Kanunu'na rağmen idarî zaafı, yolsuzlukları, usulsüzlükleri ve hataları cesurca ve korkusuzca ele alır. Ayrıca Osmanlılık siyasetini savunan gazete bu siyaset gereği, Türk ve Müslümanlarla birlikte Osmanlı Hristiyanlarının da sosyal, kültürel, idarî ve eğitim sorunlarını gazete sütunlarına taşır. Bununla gazete birlik ve bütünlükten yana bir yayın takip ettiğini ortaya koyar.

Gazetede siyasî konular diğerlerine göre daha çok yer alır. Osmanlı Devleti'ndeki ve Avrupa'daki her türlü gelişmeden bahsedilir. Özellikle Avrupa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttüğü politikalar gazete sütunlarına taşınarak kamuoyu bilgilendirilir. Gazetenin ilgi alanı Osmanlı Devleti'yle sınırlı değildir. Osmanlı Devleti'nin dâhilî ve haricî siyasetinin yanı sıra Avrupa'nın ve İran'ın siyasî ve sosyal vaziyeti ile dünyadaki her türlü siyasî, sosyal ve ekonomik gelişme gazete sayfasında yer alır. Özellikle Rusya'nın Balkanlarda ve Osmanlı Devleti'nin komşuları üzerinde sinsi politikalar takip ederek, bu bölgelerde meydana getirdiği karışıklıklar ele alınır.

* Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.
El-mek: taner.aslan4@gmail.com

Çalışmada, II. Meşrutiyet Döneminin önemli siyasî kişiliği olan Pertev Tevfik ile sahibi olduğu *Muahede* gazetesi incelenmiş ve II. Meşrutiyet Dönemi fikir hayatına katkıları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pertev Tevfik, *Muahede* Gazetesi, II. Meşrutiyet, Matbuat

PERTEV TEVFİK AND MUAHEDE (TREATY) NEWSPAPER

ABSTRACT

The *Muahede*, which was owned by Pertev Tevfik Bey and edited by Şehabettin Süleyman Bey, began its publication life as newspaper in İstanbul on October 18, 1910 with the tag line “Demokrasi Mesleğinin Hâdim ve Müdâfii” (The Servant and Defender of Democracy). It was a daily newspaper with political, economic and literary content. Its publication life did not last long in the convulsive atmosphere of the Second Constitutional Era and only 24 issues were printed. The newspaper, which adopted the mission of promoting the ideas of democracy and liberties among the public, criticized the policies of İttihat ve Terakki (The Union and Progress Party) government especially with respect to these aspects. The publication did not hesitate to write about the political and administrative mistakes of the government even in a period when martial law was in effect and those newspapers writing against the government were closed down. It asked the government to adopt democratic means in accordance with the spirit of constitutionalism. The newspaper expressed the view that the regime of constitutionalism can be completely established in the country only with the implementation of a democratic government. While emphasizing the importance of the role the press must play in the development of democracy, the publication foregrounded the press as the essential element of a democracy. By criticizing the censorship practices, it asserted the idea that censorship was a barrier for the development of democracy. By frequently referring to the ideas of democracy, the articles in the publication often included terms like constitutionalism, justice, freedom, Kanun-ı Esasi (Main Constitution) and democracy, so that these terms could be better understood by the general public. The newspaper pursued a policy which aimed to promote the development of the state socially, economically, administratively and politically.

The newspaper, which stated that the mission of the press was to place the problems of the society on the agenda, thereby directing the attention of the government to these problems, as well as informing the public about all kinds of developments, wrote about the problems and difficulties encountered by the people of Anatolia and tried to influence the government towards the solution of these problems. Despite the Press Law (Matbuat Kanunu), it bravely wrote about administrative weaknesses, corruption, abuse and mistakes. Moreover, as a supporter of the policy of Ottomanism, the paper also wrote about the social, cultural, administrative and educational problems of the Christian minorities, as well as those of the Turks and Muslims. However, the newspaper also emphasized its policy of supporting the unity and integrity of the state.

Turkish Studies

Political issues dominated the contents of the newspaper. All kinds of developments in the Ottoman State and Europe were mentioned. Especially the European policies against the Ottoman State were included to inform the general public about these. The scope of interest of the publication was not limited to matters about the Ottoman State. In addition to articles about the domestic and foreign policy of the Ottoman State, developments in the political and social spheres of Europe and Iran, and news about the political, social and economic situation from around the world were included in the newspaper. Particularly, the sly policies pursued by Russia in the Balkans and against the neighbors of the Ottoman State, and the consequent disorder in these regions were discussed.

In this paper, Pertev Tevfik Bey, who was an important political figure during the Second Constitutional Era, and the *Muahede*, which was owned by him, are studied in terms of their contributions to the intellectual scene of the Second Constitutional Era.

Key Words: Pertev Tevfik, *Muahede* (Treaty) Newspaper, II. Constitution, Press

Yakınçağ tarihinin en mühim hadiselerinden biri de matbaacılığın ve buna bağlı olarak kitapçılığın ve gazeteciliğın gelişmesidir.¹ II. Meşrutiyetin ilanı ile her alanda olduğu gibi matbuat hayatında da büyük bir gelişme yaşanır. Sansür kaldırılarak matbuat serbestliği sağlanır. Böylece Meşrutiyetin ilk aylarında matbuatta görülmedik bir artış gözlenir. Matbuata getirilen serbestlikle her gün yeni gazeteler, dergiler ve mecmualar matbuat âlemine girer. Bu neşriyatların çoğu bir ya da iki hafta yaşar. Hatta sadece tek bir gün yayın yapan gazeteler dahi vardır. Bu durum her çeşit kayıttan azade bir matbuat yığını ortaya çıkartır.² Bu gazeteler arasında fikir gazeteciliği açısından *Muahede* gazetesinin müstesna bir yeri vardır. Meşrutiyete ve demokrasiye yürekten bağlı olan gazetenin sahibi ve mesul müdürü Pertev Tevfik Bey, demokrat kişiliğiyle öne çıkan bir şahsiyettir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı muhalif bir kimlik olan Tevfik Bey, ülkemizde demokrasinin inşasında önemli bir vazife üstlenir.

Çalışmada, II. Meşrutiyet Döneminin çalkantılı siyasî ortamında yayın yapan *Muahede* gazetesi, fikir gazeteciliği açısından değerlendirilmiştir. Gazetenin, adı geçen dönemde savunduğu demokrasi kavramı ile siyasî, idarî, sosyal ve iktisadî konularına öncelik verilmiştir.

¹ Ali Birinci, **Tarih Yolunda**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2001, s. 30.

² **Age..**, s. 152.

1. Pertev Tevfik

“İstibdad” idaresinin memleketin gelişmesinin önünü tıkadığını, hür fikirleri ortadan kaldırdığını düşünen; meşrutiyetçi, demokrat ve “fuzala-yı ahrar” kimliğiyle yakın tarihte müstesna bir mevki kazanmış bulunan şahsiyetlerden Pertev Tevfik Bey’in hayatına dair bilgiler çok mahduttur. Demokrasiye ve hürriyete bağlı bir şahsiyet olan Pertev Tevfik Bey’in, Soyadı Kanunu’nun çıkarılmasından sonra aldığı Ahrar (hürler) soyadı, onun hürriyete olan aşkının bir sonucudur. Çocukluğu ve gençlik yıllarına dair fazla bir bilgi mevcut değildir. Askerî Tıbbiye’ye girer, ancak Tıbbiye’nin birinci sınıfından 31 Mart Hadisesi ile alakası olduğu töhmetiyle İttihatçılar tarafındayken uzaklaştırılır. Tıbbiye’den atıldıktan sonra Paris’e gider ve orada Şerif Paşa’nın hususî kâtipliğini yaptığı gibi, İstanbul’daki muhalefet gruplarıyla Paşa arasındaki bağları tesis ederek bir bakıma onun bu şehirdeki vekilharçlığını da sağlar.³ İstanbul’da neşriyat hareketlerinde bulunur. Gençlik yıllarında siyasî hayata atılması ve gazete çıkarması aktif bir kişiliğe sahip olduğunu gösterir.

Pertev Tevfik’in Şerif Paşa’nın özel işlerini yapması, ona maddî ve siyasî faaliyetler açısından büyük fayda sağlar. Şerif Paşa, babasından kalan servetiyle Paris’te muhaliflerin finansmanını temin eder. Pertev Tevfik de bu finansmandan faydalanır. Keza onun *Muahede* adıyla neşrettiği gazete için maddi kaynağı Şerif Paşa’dan sağlamış olması muhtemeldir.

Pertev Tevfik’in siyasî mücadelesi talebelik yıllarına rastlar. Daha talebe iken gizli bir cemiyet olan Selamet-i Umumiye Kulübü’nün kurucuları arasında yer alır. Cemiyet’in bütün çalışmalarında aktif bir rol oynar. Bu Cemiyet’in kurucuları demokrat kimlikleriyle öne çıkar. 1906 yılında kurulmuş olan Cemiyet’in kurucuları arasında Pertev Tevfik’in yanı sıra İbrahim Naci, Giritli Ali, Fuat Şükrü, Abdullah Abud, Dr. Rıza Abud, Yenişehirli Salih, Mustafa (Demokrat), Rıza Bey bulunur. Hukuk talebelerinin bu ismi seçmesinde o tarihlerde Mülkiye Mektebi’nin tarih hocalığını yapan Murat Bey’in derslerde Fransız Devriminin “Convantion” döneminden ve bu Meclis’in olağanüstü yetkilere sahip devrimci Comité du Salut Public (Selamet-i Umumiye Heyeti)’den bahsetmesinin etkisi olduğu söylenebilir.⁴

II. Meşrutiyetin siyasal ortamının renkli simalarından Pertev Tevfik Bey, 6 Şubat 1909 tarihinde kurulan Osmanlı Demokrat Fırkası (Fırka-i İbad)’nin kurucuları arasında da yer alır.⁵ Bu Cemiyet’in kurulmasının temelinde İttihat ve Terakki’nin kamuoyunda uyandırdığı hoşnutsuzluk yatar. İttihat ve Terakki muhalifleri, bu durumdan faydalanmak için söz konusu cemiyeti teşekkül eder.⁶ Pertev Tevfik’in hareketli siyasî yaşamı bundan sonra artarak devam eder. Daha sonra 1909 yılının sonlarında Paris’te kurulan İslahat-ı

³ Ali Birinci, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası**, İstanbul, Dergah Yayınları, 1990, s. 83; Galip Vardar, **İttihat ve Terakki İçinde Dönerler**, Haz. Samih Nafiz Tansu, İstanbul, Yeni Zamanlar, 2003, s. 251.

⁴ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, Cilt 1, İstanbul İletişim Yayınları, 2007, s. 206; Firuzan Hüsrev Tökin, **Türk Tarihinde Siyasal Partiler ve Siyasal Düşüncenin Gelişmesi**, İstanbul, Elif Yay., 1965, s. 45.

⁵ Tunaya, **age..**, s. 205.

⁶ **Age..**, s. 206.

Esasiye-i Osmaniye Fırkası içinde Şerif Paşa, Ali Kemal, Mevlanzade Rıfat, Dr. Refik Nevzat, Albert Fua, Kemal Avni Beyler ile birlikte kurucu olarak yer alır.⁷

Pertev Tevfik Bey, *Muahede* gazetesinde Meşrutiyet hükümetinin uygulamalarını tenkit ettiği bir yazısından dolayı Divan-ı Harb-i Örfi'ce hapse mahkum olur.⁸ Ancak gazetede buna dair bir malumata rastlanmaz. Pertev Tevfik bir sosyalist olmasa da Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın kuruluşunda yer alır. Onun birçok fırkanın kuruluşunda yer almasını İttihatçı muhalifliğinde aramak makul görünmektedir.⁹ Pertev Tevfik Bey, sosyalist fırkanın içinde bulunduyorsa da sosyalist değil demokrat bir şahsiyettir. Keza, gazetesi *Muahede* sosyalistlikle ilgisi olmayan demokrat bir gazetedir. Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın ileri gelenleri arasında görünmesi de pek olası değildir. Pertev Tevfik Bey solcuları manen destekler.¹⁰

Meşrutiyetin ilanından bir yıl sonra siyasal ortam bunalımlı bir hal alır. İttihatçılar ve onların muhalifi İtilafçılar arasında kıyasıya bir rekabet yaşanır. Bu rekabet ortamı içinde 31 Mart Hadisesi'ni askerî tedbirlerle bastıran Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi siyasî zemini daha kaygan bir hale getirir. Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinde İtilafçılar ön planda görülür. 31 Mart'tan sonra sıkıyönetim sonucunda oluşturulan Divan-ı Harp, İtilafçı liderleri ve başka ünlü kişileri gıyaben idama mahkum eder. Divan-ı Harp kararlarını bildiren "Mazbata-i Hükmi" "Hükümeti devirmek üzere yapılacak ihtilal ve suikast teşkilatını kurdukları ve idare ettikleri iddiasıyla muharrik, mürettip ve müşevvik olarak görülen Prens Sabahaddin, sabık Dahiliye Nazırı Reşit, Gümölcineli İsmail Hakkı, Kemal Mithat, Pertev Tevfik, kaymakam Zeki Beylerle Kürt Şerif Paşa'yı gıyaben, Miralay Fuat, Yüzbaşı Çerkez Kazım, Muhib Beylerle Damat Salih Paşa'yı vicahen idama mahkum eder."¹¹ Galip Vardar, Kürt Şerif Paşa'nın hususî katibi Pertev Tevfik Bey'in İstanbul'a Mahmut Şevket Paşa'nın suikastını idare etmek, icap eden masrafları yapmak için geldiğini ve Beyoğlu'ndaki Galvani Sokağı'ndaki evine kapandığını ileri sürer.¹² Tevfik Çavdar da Çerkez Kazım ile Pertev Tevfik'in Mahmut Şevket Paşa'ya tetik çektiğini iddia ederse de Ali Birinci, Çavdar'ın onu Topal Tevfik'le karıştırdığını belirtir.¹³

Divan-ı Harb-i Örfi'nin hakkında gıyabî idam kararını vermesinden sonra yurda dönmeyen Pertev Tevfik Bey, siyasî mücadelesine Paris'te devam ederek, Şerif Paşa'nın reisliğinde kurulan Milli Muhalefet Fırkası içinde yer alır.¹⁴ Pertev Tevfik Bey, Şerif Paşa ile Fırka'nın malî münasebetlerini sağlar.¹⁵

⁷ *Age...*, s. 252.

⁸ *Age...*, s. 268. 12 Teşrin-i evvel 1326 tarihli *Muahede* gazetesinde "Rıza Nur Bey Tahliye Edildi" manşeti ile neşredilen makalenin sahibi Dr. Ali Baha Efendi ve gazetenin mesul müdür ve sahibi Pertev Tevfik Efendi'nin bulunarak Divan-ı Harbe gönderilmelerine dair arşivde bir bilgi yer almaktadır. **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, DH.EUM.KADL., 1/12.

⁹ *Age...*, s. 278.

¹⁰ Mete Tunçay, **Türkiye'de Sol Akımlar**, Cilt 1, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1978, s. 41; Tunaya, *age...*, s. 303.

¹¹ Tunaya, *age...*, s. 308; Mustafa Ragıp Esatlı, **İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi**, İstanbul, Hürriyet Yayınları, 1975, s. 96; Vardar, *age...*, s. 259; Sina Akşin, **100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1980, s. 239.

¹² Vardar, *age...*, s. 261.

¹³ Birinci, *age...*, 1990, s. 209.

¹⁴ Tunaya, *age...*, s. 314.

¹⁵ Ali Birinci, **Tarihin Gölgesinde**, İstanbul, Dergah Yayınları, 1990, s. 388.

Turkish Studies

2. Muahede Gazetesi

2.1. Muahede Gazetesinin Yayın Hayatı ve Şekil Özellikleri

18 Ekim 1910 (5 Teşrin-i Evvel 1326) Salı günü “Demokrasi Mesleğinin Hâdim ve Müdâfii” künyesiyle yayın hayatına başlayan *Muahede* gazetesi, İstanbul Manzume-i Efkâr Matbaası’nda tab edilmiş günlük; siyasî, iktisadî ve edebî bir gazetedir. Gazetenin ilk sayfasında “Menâfi-i millet ve devlete hâdim ve şahsiyâtın ârî makalât-ı kemâl-i şükranla kabûl ve derc edilir” klişesiyle milletin yararına ve devletin hizmetine çalışan yazıların büyük bir memnuniyetle kabul edilip yayınlandığı belirtilir. Başyazarlığını Şahabeddin Süleyman Bey’in, idare memurluğunu Fehim Bey’in yaptığı gazetenin sahibi ve mesul müdürü Pertev Tefik Bey’dir. Yazı işleri için Tefik Bey’e, idarî ve malî işler için ise idare memuru Fehim Bey’e müracaat edilmesi gerektiği ifade edilir. Abone olarak İstanbul için yıllık 100, altı aylığı 50, İstanbul dışı için yıllık 90, altı aylığı 50 kuruş, yurt dışı için ise yıllık 32, altı aylığı 17 franktır.

Gazete, Feridun Fazıl Tülbentçi koleksiyonundan satın alma şeklinde Milli Kütüphane’ye kazandırılır. 24 sayı olarak çıkan gazetenin bazı sayfalarının tahrip olduğu görülmektedir. Gazetenin başlığı yanında kaşe ile Fransızca *Muahéde* yazılıdır. Ayrıca “*Journal demokrate*” ibaresi yer almaktadır. Gazete, 13 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba tarihli 9. sayısından 22 Teşrin-i sani 1326 Pazartesi tarihine kadar çıkmaz. Gazetede bu tarihler arasında niçin yayın yapılmadığına dair bir bilgiye rastlanmaz. Ancak Matbuat Kanunu’na uymayan gazetelerin tatil edildiği bir dönemde, gazetenin bu süre zarfında tatile uğradığı söylenebilir.

Gazetenin başyazarı Süleyman Bey, yazıların sonunda genellikle “S. Ş.” bazen “Yine Ben” rumuzunu kullanır. Yazıların çoğu kendisine aittir. Gazeteye okuyucuların da katkı da bulunduğu görülür. Yazılar genelde sade bir üslupla kaleme alınır.¹⁶ Yazılar değişik kişilerce kaleme alındığından, bazı yazılarda sade üsluptan uzaklaşıldığı da görülür. Gazete, okuyucuların gönderecekleri yazılarda dikkat etmesi gereken hususlardan da bahseder ve gönderilen yazıların kâğıdın bir yüzüne yazılması istenir.¹⁷ Gazete değişik yerlerden muhabir mektuplarıyla ya da yabancı basına dayanılarak verilen haberlerle zenginleştirilir. Bu sebeple gazete çok farklı konulara da yer verir.

Gazete, dokuz ana başlık üzerine tavsif edilir. 1) Hadise-i Dahiliye, 2) Hadise-i Hariciye, 3) Politika Panaroması (dahili siyasî gelişmeler iğneleyici bir üslupla verilir), 4) Evrak-ı Varide (gazeteye gelen okuyucu mektuplarına yer verilip, memleketin sorunları gazete sütunlarına taşınarak kamuoyu bilgilendirilir. Bununla da hükümetin dikkati çekilmeye çalışılır), 5) Makale-i Mahsus (devlet idaresinin düzeni ile memleketin her açıdan terakkisinin gerçekleşmesi için yapılması lazım gelen işler ele alınır. Meşrutiyetin kazanımlarından, memleketin bütün sathına yayılmasından ve herkesin istifade etmesinden

¹⁶ *Şura-yı Ümmet* gazetesi, Türkçe gazetelerin dilinin halk tarafından anlaşılmadığını belirten ifadelerle yer verir. Bkz. “Neşriyat”, **Şura-yı Ümmet**, sayı 39, 9 Teşrin-i Evvel 1319/22 Teşrin-i Evvel 1903, s. 1. Cemiyet’in neşriyatlarından *Osmanlı gazetesi*, sütunlarında okuyucularına sade bir lisan kullanacağına dair haber verir. Bkz. “İfade-i Mahsûsa”, **Osmanlı**, sayı 1, 19 Teşrin-i Sanî 1313 / 1 Kanun-ı Evvel 1897, s. 1-2.

¹⁷ “Ricamız”, **Muahede**, numara 1, 5 Teşrin-i Evvel 1326 Salı, s. 4. (Bundan sonra M)

bahsedilir. Meşrutiyetin tekelleştirilmemesi, onun umdelerinin gerektiği şekilde tatbik edilmesi, Meclis'in bir fırkanın tekeline alınmaması gerektiğinden bahsedilir), 6) Muahede'nin Tefrikası (bir konu hakkında uzun ve kısım kısım yazılara yer verilir), 7) Telgraflar (dahildeki ve hariçteki siyasî, iktisadî ve sosyal gelişmeleri haber veren telgraf haberlerine yer verilir), 8) Siyasiyat, 9) Tedkikat.

Gazete, 7 günün sonunda haftalık siyasî bir icmale yer vererek, dahili ve harici siyasî gelişmeleri değerlendirir. Her sayının son sayfasında kitap tanıtım haberlerine yer verir. Genelde üslubu olumlu olmakla birlikte, bazen sertleştiği görülür. Ancak hakarete varacak ifadelerden kati surette kaçınılır. Memleket meseleleri ele alınırken hükümete ihtarda bulunulur.

2.2. Muahede Gazetesinin Muhteva Açısından İncelenmesi

2.2.1. Yayın Politikası: *Muahede*'nin yayın politikası, sosyal, kültürel, idarî, siyasî ve iktisadî açıdan Osmanlı Devleti'nin gelişmesini ve ilerlemesini amaçlayan bir mücadelenin icabına göre tanzim edilir. İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra adaletin, eşitliğin ve refahın sağlanmasını ilke edinerek, memlekette meşrutiyetin ruhuna uygun bir idare tarzının yerleşmesine çalışır. 24 sayısı yayınlanan gazete, yayın hayatı boyunca "demokrasi mesleğine hadim" bir yayın çizgisi takip eder. Gazetede taşraya dair haberler ihmal edilmez ve memleket haberlerine yer verilerek, sorumlu gazetecilik örneği sergilenir. Gazetenin asıl hedefi, meşrutiyetin umdelerine uygun iç ve dış siyaset takip etmek, memleketin ilerlemesi ve gelişmesine katkıda bulunmaktır. Gazete için yeni idarenin meşrutiyetin ruhuna uygun demokrat bir şekilde hareket etmesini temin etmek maksadıyla kurulan siyasî bir gazetedir demek yanlış olmasa gerek.

Muahede gazetesinin 7 Teşrin-i evvel 1326 tarihli nüshasının birinci sayfası

Gazete, basını demokrasinin temel unsuru ve dinamiği olarak görür. Basın olmadan demokrasinin sağlıklı biçimde işleyemeyeceğini belirtir. Basına sansür konulmaması ve susturulmaması gerektiğini vurgular. Basının susturulmasıyla demokrasinin önünün tıkanacağını, önemli sacayağının ortadan kalkacağını savunur. Basının en önemli görevinin kamuoyunu bilgilendirmek; siyasî, idarî, eğitim ve iktisadî gelişmeleri ve sorunları

Turkish Studies

gündeme taşıyarak, memleketin her alanda terakki etmesi için hükümete birtakım önerilerde bulunmak olduğunu belirtir.

Osmanlı sınırları içindeki vatan toprağı ile ilgili her mesele gazetenin konusu olarak görülür. Anadolu halkının sorunları, karşılaştıkları güçlükleri ele alınır ve bunların çözümü için hükümetin harekete geçmesine yönelik telkinlerde bulunulur. Bütün Osmanlı halkının sesi konumundaki gazete, Meşrutiyet idaresini memleketin terakkisi için var gücüyle çalışması yönünde yöreklendirir.

Gazetede, Meşrutiyet hükümetinin uygulamaları tenkit edilir. Ancak bu tenkit sert bir üslupla değil, ince bir siyaset takip edilerek yapılır. Bu yayın politikası, kendinden sonra aynı amaçla kurulan dergi ve gazetelere de rehber olur. Memleketin sorunları korkusuzca gazete sütunlarında yayınlanır.

Demokratların sözcüsü ve demokrasinin sesi olan *Muahede*, hükümetin ve İttihat ve Terakki'nin iddialarına ve iftiralarına gazete sütunlarından cevap vererek kendini savunur.¹⁸ Bu da basın ne kadar önemli bir propaganda aracı olduğunu göstermektedir. II. Meşrutiyet Döneminde basın bu özelliği çok iyi kullandığı görülür.

Hemen her yazıda okuyucu, dahili ve harici siyasî gelişmelerle, memleketin iktisadî ve sosyal vaziyetiyle karşı karşıyadır. Osmanlı Devleti'ndeki ve Avrupa'daki her türlü gelişme gazete sayfalarına aktarılır. Osmanlı Devleti'nin dâhilî ve haricî siyaseti, iktisadî ve sosyal sorunlarını ele alan gazetenin ilgi alanı sadece Osmanlı Devleti'yle sınırlı kalmaz, Avrupa'nın ahvali, Avrupa'daki her türlü siyasî, sosyal ve ekonomik gelişme gazete sayfasına taşınır. Ayrıca, Avrupa devletlerinin Balkanlar, Osmanlı Devleti ve dünya siyasetlerini izlemeyi de ihmal etmez. *Muahede* gazetesinde Avrupa'nın Türkiye aleyhine dair beyanlarına yer verilerek kamuoyu aydınlatılır. Avrupa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttüğü politikalar yakından takip edilir. Özellikle Rusya'nın Balkanlarda ve Osmanlı Devleti'nin komşuları üzerinde sinsî politikalar takip ederek, meydana getirdiği karışıklıklar ele alınır. Osmanlı Devleti gibi meşrutiyetle yönetilen İran'ın siyasî vaziyetine de değinilir. Birçok yazıda İngiltere ve Rusya'nın İran siyasetine yer verilir. İran'daki siyasî gelişmeleri yakından takip eden gazete, diğer büyük devletlerin dünya siyasetlerini izlemeyi de ihmal etmez. Portekiz'deki siyasî gelişmeler, rejim değişiklikleri, Fransa'daki grev ve bombalı eylemler, İngiltere'nin İran ve Balkan politikaları gazete sütunlarına taşınır.

Gazetenin birinci sayısında, Yazı Heyeti tarafından yazılan "İki Söz" isimli başyazıda¹⁹, *Muahede* gazetesinin maksadına yer verilir. Mesleklerinin hak ve hakikat, amaçlarının ise milletin refahı olduğundan bahsedilir. Gazetenin "Bu yolda sarf-ı mesâimizdir ki Osmanlılığa" ifadesi Osmanlılık²⁰ siyasî düşüncesine sahip olduğunu

¹⁸ "Makale-i Mahsus", **M**, numara 1, 5 Teşrin-i Evvel 1326, Sahı, s. 2.

¹⁹ "İki Söz", **M**, numara 1, 5 Teşrin-i Evvel 1326, Sahı, s.1.

²⁰ Farklı milletlerin bağımsızlık isteklerinin önüne geçmek için bütün etnik kimlik üzerinde üst kimlik olarak Osmanlı milleti oluşturmak için geliştirilen siyasî düşünceye 'Osmanlılık' adı verilir. Bkz. Şükrü Hanioglu, "Osmanlılık", **T.C.T.A.**, Cilt 5, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s. 1389; Cemil Bilsel, "Tanzimat'ın Harici Siyaseti", **Tanzimat**, Cilt 2, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940, s. 697. Bu siyasetle devletin sınırları dahilinde yaşayan milletler, din ve ırk ayrımı gözetilmeksizin eşit ve aynı haklara sahip bir şekilde; idarî, dinî ve hukukî haklardan

gösterir. “Mesleksizlik” başlıklı isimsiz bir makalede²¹, 31 Mart Hadisesi’nin meydana getirdiği kaosun Hareket Ordusuyla ortadan kaldırılmasını müteakip, devlet idaresine ehil kimselerin memur edilmemesi tenkit edilir.

Gazetede meslek dışı atamalardan bahsedilmekte, özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti, askerleri askerlik mesleği haricindeki görevlere getirmesinden dolayı eleştirilir. Örneğin 17 Ekim 1910 (4 Teşrin-i evvel 1326) tarihli *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yer alan bir haberden bahsedilir. Gazetede, Maarif Nezareti tarafından iki zabitanın idâdî müdüriyetlerine atandığına dair bir habere yer verilir. Herkesin mesleğine göre idarî görevlere atanmasının doğru olacağına belirtildiği yazıda, bir göreve ihtisas sahibi olmayanların getirilmesinin büyük bir sorun yaratacağından söz edilir. Özellikle eğitim gibi son derece önemli bir meselenin askerlere verilmesinin sakıncalarına değinilir. Maarif Nezareti’nin muallim ve müdürlerinin kaidelere göre atanmasının yapılmasının gereğine işaret edilir. Yazıda, yapılan eleştirilerde gayet nazik bir üslup kullanıldığı görülür. Bunda, 31 Mart ile birlikte uygulanan sıkıyönetimin ve basına getirilen sınırlamaların etkisi olduğu söylenebilir. Darülmuallimin mezunlarının eğitim kurumlarında görev almaları beklenirken, askerlere görev verilmesinin haksızlık olduğu belirtilir. Öğretmen okullarını bitirenlere meslekî görevlerinin verilmesinin en tabii hak olduğundan, ancak bu görevlerin askerlere verilmesinin hayal kırıklığı meydana getirdiğinden bahsedilir. Bu atamaların ilmî ve idarî açıdan usulsüz bir uygulama olduğu üzerinde durulmakta ve keyfiyet olarak değerlendirilmektedir. Yazıdan askerlerin eğitim kurumuna idareci olarak atanmasını meslek ahlakı açısından etik bulunmadığı anlaşılmaktadır.²²

“Politika Panoraması” isimli yazıda²³, siyaset hastalığının hemen herkese sirayet ettiği, birçok memurun görevinden istifa ederek politikaya atıldığı, ancak bu durumun menfi neticeler doğurabileceği belirtilerek bu teşebbüsler tenkit edilir.²⁴

Hükümetin, demokratların Avrupa’da üye kaydettikleri gerekçesiyle, *Muahede* gazetesinin dışarıya gönderilmesine yasak getirmesi eleştirilir. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin kuruluş teşkilatlandığı dönemlerde bunu yaptığını, ancak kendi dışındaki oluşumların aynı yolu takip etmesine müsaade etmediği belirtilerek, tepki gösterilir. Zira İttihat ve Terakki Cemiyeti, Avrupa’da teşkilat merkezlerini bu şekilde oluşturmuş, faaliyetlerini de basın yayın yoluyla yaymaya çalışmıştı. Gazeteye göre, İttihat ve

fağdalandırılarak devlete bağı hale getirilmeye çalışılmıştır. Bkz. Engin Deniz Akarlı, “XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa’daki Nüfusunun Dinî ve İrkî Birleşimi”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, sayı 59, Ağustos 1972, s. 17.

²¹ “Mesleksizlik”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i Evvel 1326, Salı, s. 1.

²² **Agm.**, s. 1.

²³ “Politika Panoraması”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i Evvel 1326, Salı, s. 3.

²⁴ II. Meşrutiyetin ilan edilmesinde mektepli genç subayların önemli etkisi olmuştur. Bu subaylar hem görevlerini yapmaktaydılar hem de siyasetle meşgul olmaktaydılar. Bu durum kamuoyunda büyük bir tepki çekmiş, askerlerin ya mesleklerini ya da siyaseti tercih etmelerinin gerektiği belirtilmiştir. Bunun için Reşit Akif Paşa 2 Temmuz 1912’de “büyük küçük bilumum memurun-i mülkiye ve ilmiye ve adliye ve maliyenin ve jandarma ile polis heyetlerinin siyasi fırkalara intisap ve kulüplere devam etmeleri”ne dair Meclis-i Ayan’a iki maddelik bir kanun layihası vermiştir. Askerlerin siyasetten uzak tutulmalarına dair bir kanun layihası hazırlansa da bundan bir netice alınamamıştır. Bkz. Lütfi Fikri, “Reşit Akif Paşanın Layiha-i Kanuniyesi”, **İfham**, numara 294-110, 21 Haziran 1328, s.1. Bu durum şiddetle tenkit edilmiştir. Bkz. Lütfi Fikri, “Memurun Siyasetle İştigali Meselesi”, **İfham**, numara 299-115, 26 Haziran 1328, s.1.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

Terakki'ye muhalefet olarak görülen demokratların benzer uygulama içinde bulunmasının, hükümet ve İttihat ve Terakki mensuplarını rahatsız ve tedirgin ettiği anlaşılmaktadır.²⁵

Hükümetin, hiçbir vesika ve delil olmadan *Muahede* gazetesinin *Rumeli* gazetesi gibi gizli emeller peşinde olduğunu ileri sürdüğü ifade edilerek, eleştirilir. Gazetede, demokratların Kanun-i Esasi ve Cemiyetler Kanunu mucibince ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 2 Ağustos 1908 (4 Recep 326) tarihli siyasî programının dördüncü maddesi gereğince cemiyet kurmalarının kanuna uygun olduğu ifade edilir. Demokratların programının hükümetçe tasdik edildiği de belirtilir.²⁶ Demokratların muhalefet yapmalarının haklı gerekçeleri olduğu vurgulanır. Gazete, "hükümetin icraatı efkâr ve nazariyelerine muvafık değildir." diyerek hükümetin politikalarını tenkit eder. Demokratlar, muhalefetlerini de şu soruyu sorarak savunmaktadırlar. "Muhaliflerimiz, efkâr ve nazariyelerini serd etmek hakkını haiz oluyorlar da biz niçin olmuyoruz?" Kendilerinin gizli hareket ettikleri iddiasına ise *Muahede* gazetesini delil olarak göstermektedirler. Gazetede, kendilerini tenkid etmeleri ancak iftira atmamaları istenir. "Bir saltanat irtiyâb (şüphelenme) içinde yaşayarak bizi itham edemezler."²⁷

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iftira ve kuruntular ile birçok kimseyi itham ettiği, bunun fikir ve mantıktan ziyade hissiyat ve ihtirastan kaynaklandığı üzerinde durulur. Gazete, siyaseten suçlananları, İttihat ve Terakki karşıtı muhaliflere yönelik ithamlara uğrayanları savunan bir çizgi takip eder.

Memleketin sorunları, özellikle memleketin birçok köşesinden gelen okuyucu mektupları ile de ele alınır. Gazete bu sorunları gazete sütununa yansıtarak hükümetin ve kamuoyunun bu sorunlara dikkatini çekmeye çalışır.

Gazete, zaman zaman da Batı Medeniyeti ile Osmanlı Devleti'ni mukayese etmekte, bu mukayese de Batı'nın gelişmesini sağlayan unsurların, kendimizi hakir görmeden alınmasında bir mahzur olmadığına işaret eder. Ayrıca memleketin sosyal, siyasî ve iktisadî vaziyeti ele alınır. İdarî aksaklıklar ve geciken uygulamalar tenkit edilir. Ülkenin refahı, milletin huzuru ve terakkisi için idarî anlamda ne gerekiyorsa yapılmasının elzem olduğu, bunların ivedilikle ve büyük bir süratle yapılması gerektiği, gecikmeler ve aksamaların ilerleme ve gelişmenin önünü tıkadığı, bütün bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması için hükümetin bir an evvel önlemler alması gerektiği vurgulanır. Gazetede, Kanun-ı Esasi'de herkesin gelirine göre vergi vermesinin kanunla güvence altına alındığı halde, buna riayet edilmediği ve halktan zorla vergi alındığı da belirtilir.

Gazete, Matbuat Kanunu'na rağmen idarî zaafı, yolsuzlukları, usulsüzlükleri ve hataları cesurca ve korkusuzca ele alır. Hükümetin siyasî ve idarî yanlışlarını açıklamaktan geri durmaz. Sıkıyönetimin olduğu, hükümet aleyhinde yazılan yazılarla gazetelerin tatil edildiği bir dönemde gerçekleri yazmaktan çekinmez. Bu yüzden gazetenin ömrü fazla uzun olmaz. İdarî ve siyasî hataları gazete sütunlarına taşıdığı için muhalif olarak addedilen gazete, muhalif olanlara hain-i vatan yaftası yapıldığını belirtir. Gazete "tabii olarak zuhur eden hatalara çaresiz tahammül etmek tabiata itaat eylemek

²⁵ "Politika Panoraması", **M**, numara 1, 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 1.

²⁶ "Mesleksizlik", **M**, numara 1, 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 2.

²⁷ **Agm.**, s. 2.

mecburiyetindeyiz. Bu mecburiyet hatalarımıza sükut ve müsamaha ile mukabeleye icab etmez.”²⁸ demektir. Bu siyasî anlayışla, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin kendi dışındaki oluşumlara hayat hakkı tanımayan tekelci bir siyaset takip ettiği görülür.

Gazete, sadece Türk ve Müslüman ahalinin sorunlarını gündeme getirmemekte, aynı zamanda Osmanlı Hıristiyanlarının sosyal, kültürel, idarî ve eğitim sorunlarını da gazete sütunlarına taşıyarak, birlik ve bütünlükten yana bir yayın takip eder.

2.2.2. Fikrî Meseleler: Dönemin siyasî ve sosyal çalkantılarını açık bir biçimde ortaya koyan *Muahede* gazetesi, meşrutiyetin ve demokrasinin yerleşmesine çalışan, hukukun üstünlüğüne inanan bir ceridedir. Bu sebepten meşrutiyet, adalet, Kanun-ı Esasi ve demokrasi gibi kavramların kamuoyunca daha iyi anlaşılmasına çalışır ve memleketin bu kavramlar üzerine tesis edilmesini arzu eder. Hükümetin kanun dairesinden çıkmamasını, Kanun-ı Esasi’nin harfiyen uygulanmasını, meşrutiyetin içini boşaltmadan, onun ruhuna uygun bir idare tarzının hakim olmasını ister. Bu tarz bir idarenin sağlanmasıyla memleketin her açıdan terakki edeceğini vurgular. Demokrasi kavramına dair tefrikada, demokrasinin tarihini, Avrupa demokrasilerini ve demokrasinin kazanımlarına vurgu yapar. Gazete, demokrasiyi devletin mukadderatının bir teminatı olarak görür. Osmanlılığın ancak demokrasi ile tesis edilebileceğini belirtir. Bu yüzden Osmanlı milletinin demokrasi dışında ki her oluşumun karşısında olması gerektiğini, devletin bekası için demokrasiye sarılmaktan başka bir çarenin olmadığını söyleyen gazete, demokrasiye dair şu ifadelere yer verir: “Demokrasi, vatan evladını bir aile teşkil eden efrad-ı milleti yekdiğerinden uzaklaştıran, milliyet tefrikalarını katiyen reddeder... Herkesin taht-ı itirafındadır ki Osmanlılığı teşkil eden edyan-ı (din) muhtelifeden mürekkeb olan efrad-ı vatanı yekdiğerine yaklaştıracak ısındıracak kardaşı daha doğrusu yekvücut edecek olan vatanın iki mühim devre-i hayatiyesidir.” “Demokrasi mevzu ve mahiyeti itibarıyla içtimaî bir meslek olup gerçi bazen eşkal-i siyasiyeyi dahi ektisab eder ise de gayesi terakkiyat ve taalliyat, müsavat ve hürriyet, hukuk –ı avamın muhafazası erbab-ı tağallüb ve istibdad elinden heyet-i içtimaiyeyi kurtararak bir hayat-ı cedide-i siyasiye, içtimaiye ve iktisadiyenin ihzarıdır. Her mesleğin olduğu gibi demokrasinin dahi muayyen nazariyatı vardır. Zira heyet-i içtimaiyenin rüknu her ne kadar iktisad ise de icabat-ı hazıra nokta-i nazarından onu idare eden siyasettir. Binaenaleyh demokrasinin muayyen bir maksad-i siyasiyesi olmalı. Demokrasi doğrudan doğruya hükümeti idare ederek cemiyat-ı hususiye vasıtasıyla tamim ve terkisine çalışmalı.” “Demokrasi bütün maksad ve nazariyat-ı siyasiye ve içtimaiyesini nazar-ı intibaha vaz edip temayülat ve itlaatını terakkiyat-ı beşeriye, muhafaza-i hukuk-ı avama, efradıyla hükümet arasındaki rabita-i hususiye ve umumiyesinin beynel efrad cari olan münasebetinin tekviye ve termimine matuf olduğu tecrübe erbabının tedkikatına havale ettiği takdirde artık meslek ve tarikinın kendiliğinden kesb-i metanet edeceği bi intibahtır. İştibah (şüphelenme)tir. Zira demokrasi tulu ettiği yerlerde cehalet, zulm fikr-i meskunet mündefi olur.”²⁹

²⁸ “Teşebbüs-i Şahsi”, **M**, numara 7, 10 Teşrin-i evvel 1326 Pazartesi, s. 1.

²⁹ “Muahede’nin Tefrikası: Demokrasi 1”, **M**, numara 19, 1 Kanun-ı evvel 1326 Çarşamba, s.

Gazetede, demokrasinin faydalarından bahsedilir. Demokrasinin olduğu memleketlerde intibahın olduğu, terakkinin ve hukukun üstünlüğünün sağlandığı, eşitliğin temin edildiği; bizde de demokrasinin faydalarından yararlanmak için meşrutiyetin ilan edildiği, demokrasinin tam bir biçimde yerleşmesi ve işlemesi için bütün Osmanlıların buna destek vermesi gerektiği belirtilir. Demokrasi olmadan meşrutiyetin sağlıklı bir şekilde yerleşemeyeceği, meşrutiyetin ancak demokrasi ile hayat bulacağı söylenerek, demokrasinin kazanımları ele alınır. Demokrasinin olduğu yerde halkın hür ve refah içinde olduğu, baskı ve zulümden kurtulduğu, hür fikirlerin özgür beyinlerin ortaya çıktığı, bu suretle de gelişmenin sağlandığı ve sağlanabileceği ifade edilerek, demokrasiye sahip çıkılmasının meşrutiyete sahip çıkmak olduğu vurgulanır. Gazetede “İntibahat ve inkılabat-ı siyasiye ve içtimaiyenin zade-i dilberi olan demokrasi teşkilat-ı içtimaiyeye karşı izhar-ı ibtisam edeli beri ezhanda (akıl fikir) bir arayış mesarr (sevinçler) parlamıştır.” “Her demokrat hürriyet-i hakikisinin seyyanen taksim ve tevziini esasatına müstenid olan nazariyesinin tamimi için sarf-ı gayret etmesini bir vazife-i esasiye addetmelidir.” “Hükümet-i meşruta her şeyden evvel saadet-i mil el ve akvamın temini için demokrasi nazariyesinin intişarına çareler düşünmek vazifesiyle mükelleftir.”³⁰ denilir.

Gazete, memleketi ve milleti ilgilendiren dahili ve harici her meseleden bahseder. Ancak onun meşrutiyet, basın, demokrasi, meclis, meşrutiyet, Kanun-ı Esasi, hürriyet ve matbuat kavramlarına dair düşünceleri önemlidir. Gazete, meşrutiyetin yılmaz savunucusudur. Onun meşrutiyet anlayışında demokrasi, adalet, eşitlik, kanun ve hukuk vardır. Bu umdelerin tatbik edilmesiyle meşrutiyetin hayat bulacağını vurgular: “Meşrutiyetin ilanıyla beraber ateşin nutuklarda söylediklerimizi huda-yı (doğru yol gösterme) nabit (yerden biten) yetiştircek zannetdik ve ediyoruz. Heyhat! Ne kadar aldaniyoruz. Meşrutiyetin istifadelice bir sermaye olduğunu hiçbir zaman düşünmüyoruz. Artık bilelim ki meşrutiyet mühim bir sermayedir. Sermayedarın ticaret etmenin yolunu bilirlerse zengin ve mesud olurlar. Aksi takdirde anı bir sefalet acı bir sükut karşısında kalırlar.” “Bilmem ki biz ne hakla bilakayd şart her şeyi hükümetten bekliyoruz. Meşrutî bir hükümetin vazifesi teşebbüsat-ı şahsiye-i haneye müsaid zeminler hazırlamak müzaheret-i (yardım etme) pederanede bulunmaktır.”³¹

Gazetede meşrutiyet adı altında haksızlık, usulsüzlük, iltimas ve zulmün yapılmasıyla bir istibdad yaşatıldığı ileri sürülür. Gazete, Kanun-ı Esasi’ye saygılı olunmasını ve onun ruhunun her şeye kamilen uygulanmasını istemekte ve Kanun-ı Esasi’yi mukaddes ve muhterem olarak nitelendirmektedir. Meşrutiyet “devr-i dilaray-ı meşrutiyet” olarak isimlendirilir. Meşrutiyeti “bir kuvve-i sahirane (büyüleyici)” olarak niteler.³² Vatan kavramına ise mukaddeslik addeder.³³ Maarif, ziraat, ticaret ve serbesti-i hareket gibi hayatın her türlü inkişafının “en ehem ve elzem ihtiyacatına tehdid ve katl gibi iki hail görülüyor ki iftiharını ancak hükümet-i meşrutenin iktidarında bulunabil”diğini belirtir. Meşrutiyetin, “hakimiyet-i milliye, hürriyet, adalet, müsavat-ı hazıramızı iktisab

³⁰ “Muahede’nin Tefrikası: Demokrasi 2”, **M**, Numara 20, 2 Kanun-ı evvel 1326 Perşembe, s. 2.

³¹ “Muahede’nin Tefrikası: Demokrasi 3”, **M**, Numara 20, 2 Kanun-ı evvel 1326 Perşembe, s. 2.

³² “Politika Panoraması: Kurt Masalı”, **M**, numara 6, 9?(10) Teşrin-i evvel 1326 Pazar, s. 1.

³³ “En Derin Yaralarımızdan”, **M**, numara 5, 9 Teşrin-i evvel 1326 Cumartesi, s. 2.

ettiği"³⁴ ni de belirten gazete, Meşrutiyet hükümetinde muhalif fırkaları meşrutiyetin aslı unsuru olarak görür. Gazeteye göre fırkalar, meşrutiyetin ve memleketin terakki etmesinin de teminatıdır. Muhalefeti ise iktidarı denetleme vasıtası olarak niteler. Bu vasıta iyi kullanıldığında iktidar uygulamalarını gözden geçirerek daha doğru bir yöntem ortaya koymaya çalışacaktır. Muhalefet, kamuoyunu hükümetin uygulamalarını bildirmekle ve hükümeti denetlemekle mükelleftir. Gazete, muhalefetin susturulduğu bir idarenin istibdattan bir farkının kalmayacağını vurgular.

Gazeteye göre Osmanlılığın devamını ve geri kalmışlığını bertaraf edecek olan meşrutiyettir. Ancak her ferdin meşrutiyet üzerinde ittifak etmesiyle bu memleketin tensik ve ihya olacağını vurgular. Gazete, ihtilafın Osmanlı birliğini parçalayacağını bu sebeple bu unsuru bertaraf edecek politikalar üreterek Osmanlı birliğinin devamının sağlanmasının elzem olduğunu belirtir.

Meşrutiyetle devletin içinde bulunduğu siyasî, idarî, iktisadî ve malî sorunların ortadan kaldırılacağına ümit edildiği, ancak gazetede idaredeki zaafılara dair çıkan yazılarda Meşrutiyet hükümetinin bunları ortadan kaldırmaktan uzak bir görüntü çizdiği, hatta daha da kötüye götürdüğü ve uygulamalarla meşrutiyetin ruhundan uzaklaşıldığı görülür. Gazetede Batı Medeniyeti'nin gelişmesini ve ilerlemesini örnek almakta beis olmadığını, ancak onu bütünüyle taklit etmenin bizim gelişmemizin ve ilerlemememizin önünü tıkayacağı vurgulanır. Bu yüzden taklitten kaçınarak kendi gayretlerimizle bir şeyler ortaya koyarak ilerleyebileceğimiz belirtilir. Osmanlı milletinin birlik içinde olması, gelişmesi ve ilerlemesinin ancak Batı Medeniyeti'ni takip etmekle mümkün olacağı savunulur: "Büyük bir millet muhteşem bir Osmanlılık ancak havasdan efrada kadar hepimizin Garbı, Garp Medeniyeti'ni iyiden iyiye tettebbu (bir şey hakkında geniş bilgi edinme) eylemekliğimizle canlanır, vücut bulur."³⁵

Muahede'nin üzerinde durduğu meselelerden biri de basındır. Meşrutiyetin ilanından sonra sansür kaldırılarak basına sınırsız bir hürriyet verilmişti. Ancak 31 Mart'tan sonra getirilen sıkıyönetim ile basına yeniden sansür getirilmiştir. *Muahede* basına getirilen kısıtlamaların ve sınırlandırmaların karşısında yer almış ve bunu gündeme taşımıştır. Gazete, matbuatın bir milletin aydınlanmasının yolunu açtığını vurgulayarak, matbuatın önemine vurgu yapar. Matbuatın keyfî olarak susturulmasıyla halkın meşrutiyetten ve hükümetten nefret eder hale geleceğini söyler. Gazete, matbuat-ı Osmaniye'nin hür mü olduğu sorusunu sorar: "Hür ise vatan ve milletin mesail-i hayatiyesinden olan bir şeyi mevzubahis edemez mi? Kanun-ı Esasimiz bize hürriyet-i matbuat bahs etmiştir." der. Ayrıca gazete Matbuat Kanunu'nun hükümeti her türlü tenkitten kurtarmak için çıkarıldığını da iddia eder.

Muahede, basını demokrasinin teminatı olarak görür. Demokrasiye hizmet eden ve demokrasinin gelişmesi için çalışan basının kapatılmasını ve susturulmasını demokrasinin ortadan kaldırılması şeklinde yorumlar. Basının kamuoyunu her hususta aydınlatmasından, rüşvet - yolsuzluk ve su-i istimal gibi menfî hususları ortaya çıkartarak, düzenin ve adaletin tesis edilmesinden başka bir amaç taşımadığını belirten gazete, bu tür haberlere yer veren basının susturulmak istendiğini ifade eder: "Demokrasi mesleğinin hadim ve müdafii olan

³⁴ Agm., s. 2.

³⁵ Pertev Tevfik, "Bizde Matbuat", **M**, numara 8, 12 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 1.

ve hakikat nokta-i nazarından tahlil edilince, vatanın saadet ve selamet-i atisini, milletin beka-yı mevcudiyetini, Osmanlı kavm-i necibinin, bir daha rıbka-i esaret ve istibdada girmemesi, temininden başka hiçbir maksadı olmadığını” ifade eden gazete, “sil-sile-i neşriyatıyla” hakikatleri “isbat eden bu gazetelerin iki günde bir kapatılması, neden neşet ediyor?”³⁶ diye sorar. Hükümetin bu tür gazetelerin ortaya attığı iddiaları tekzib etme gibi bir siyaset takip etmeyip, iddiaları ortaya atan gazeteleri susturmayı tercih ettiğini belirtir. Ancak hükümetin bu şekilde bir yol takip etmediği görülmektedir. Gazete: “Bir gazetenin tatili üzerine efkar-ı umumiye de hasıl olan cereyan acaba hükümetin millettten saklamak istediği bir hafi (gizli) iş varda onun için mi bu gazeteler sık sık tatil olunur tarzındadır. Bir hakikatin intişarına mani olmaktan su-i tesirine meydan vermemek için hakkı hak batılı batıl olarak kabul etmek bin kat evladır. Fikr-i hürriyet ve hakikat sahibinin beyni ezilse yüreklerde ifasından tevhiş ve tedhiş ederler. Ve neticede hükümet onu deruhte edenlere daha yüksek maaşlar vermeğe mecbur olurlar.”³⁷ demektedir.

Gazete, hükümetin, gazeteleri hükümet yanlısı ve hükümet karşıtı olarak tasnif ettiğini belirtir. Hükümet yanlısı gazeteler, hükümetin yaptığı bütün işlerden övgüyle bahsederken, muhalif gazeteler hükümetin icraatlarını tenkit etmektedirler, bu yüzden çoğu zaman tatil ile karşı karşıya kalırlar. Bu sebeple her iki tarafın da birbirlerine saldırdıkları görülür.

Gazete, Emniyeti Umumiye’nin hemen her gün birçok gazeteyi çizerek Divan-ı Harb-i Örfi’ye gönderdiğinden bahseder. Kapatılan gazetelerde geçen ifadeleri yayınlar ve bu ifadelerin gazetelerin kapanmasına yol açtığını belirtir. *Azad* gazetesinin Matbuat Nizamnamesi’nin 6. maddesine göre Divan-ı Harb-i Örfi’ce kapatıldığını duyurur. *İnsaniyet* gazetesinin 23 Teşrin-i sani 1326 tarihli nüshasında “Caka ve Tahkim” serlevhasıyla neşrettiği makale “telkinat-ı müfsetekaranneden ibaret olduğundan, müdür-i mesulu hakkında takibat-ı kanuniye ifasıyla beraber idare-i örfiye kararnamesiyle bila müddet”³⁸ tatil edilir. *Işık ve Kibar* gazeteleri de adaba muğayir oldukları gerekçesiyle kapatılırlar.³⁹ Gazete, bu gelişmeleri fikir gazeteciliği açısından oldukça üzücü bir gelişme olarak değerlendirir. Bir memlekette basının özgürlüğünü sınırlandırmakla o memleketin istibdadî bir idare içine girdiğini belirtir. Basının susturulmasıyla, gazetelerin kapatılmasıyla halkın dahili ve harici gelişmelerden habersiz olacağını layığıyla aydınlanamayacağını vurgular. Gazeteleri bir milletin tercüman-ı efkar-ı olarak niteleyen *Muahede*, gazetelerin kapanması üzerine şu ifadelere yer verir: “Hani devr-i istibdad da hürriyet taraftarı idik. Serbesti-i matbuatı istiyorduk. Bak eline kudret ve hükümet geçince devr-i sabıka gibi gazeteleri susturmaya içtimaları mene fırkaların tesisine müsaade etmeğe taraftar olduk. Tabi ki devr-i sabıkada olduğu gibi Avrupa, Amerika gazetelerinden biri tesadüfen lehimizde bir iki satır yazarsa hemen onu tercüme ettiriyorsan hakkımızda muhtelif memleketlerin yüzlerce gazeteleri tarafından binlerce satırlarla yazılan tenkidatı tercüme ve neşr olunup millet öğrenecek ve her şeyi anlayacak endişesiyle mümkün olsa

³⁶ “Muahede’nin Tefrikası: Demokrasi 3”, **M**, numara 20, 2 Kanun-ı evvel 1326 Perşembe, s. 2.

³⁷ “Muahede’nin Tefrikası 5”, **M**, numara 11, 23 Teşrin-i sani 1326 Salı, s. 2.

³⁸ “Tatil”, **M**, numara 14, 26 Teşrin-i sani 1326 Cuma, s. 2.

³⁹ “Kibar Gazetesi”, **M**, numara 14, 26 Teşrin-i sani 1326 Cuma, s. 3.

bir Avrupa gazetesi sokturmayacaksınız. Heyhat sizlerden ne umuyorduk. Ne yapıyorsunuz derse acaba ne cevap verebilir.”⁴⁰

Matbuata dair ise şunları söyler: “Matbuat hürdür ki bir milletin adeta muvazene-i temeddünü (medeni olma) muvazene-i irfanıdır. Bilhassa hukuk-ı umumiyenin bir murakıbyı (koruyan) milletin ise müdafii yeganesidir. Hükümetin vakt vakt (zaman zaman) ihtiyar (seçme) eyleyeceği icraat gayr-i musibe (rastgelen) hareket-ı kanun-ı bu salah salah (iyileşme) ile bu salah edebi ile bir derecelere kadar azalır.” “Matbuattan öyle gelişigüzel hevl (korku) ile sakınan hükümetler zalimdir, müstebittir. Bütün manasıyla meşrut bulunan hükümet-i medeniye hemen hiçbir zaman matbuattan korkmazlar. Avrupa düvel-i meşrutai-i mütemedinesinde matbuat kanunu hukuk-ı şahsiyeye taalluk eyleyen heyet-i umumiyeye dokunan mesailin muhakemece fakat adilane tesviyesi için tanzim olunur. Yoksa kanun-ı matbuat lisan-ı milleti kesmek onu o saltanat-ı fikriyeyi harap etmek için değil efkar-ı umumiyeyi o heyet-i milliyeyi tanımak istemeyen hükümetlerdir ki kanunlarına bilhassa matbuat için muzır, çirkin maddeler ağır ve gayr-ı kabil tahammül cezalar temin eyerler. Bundan garez, maksad-ı aslı hükümetin efkar-ı umumiyeye mütegalibane era-yı nüfuz edebilmesini temindir. Biz de eminiz ki meşrutiyet-i mesude-i Osmaniyemizle bu hakkı insaniyemizi teyid eyleyen tarz-ı idareemiz matbuata her ne suretle olursa olsun bir boyunduruk vurmak istemeyecektir. Ahrar-ı efkaranemizin hararet ve samimiyetinden şüphe eylemeyen hükümetimiz, hükümet-i meşrutiyetimiz nasıl olur olabilir de o türlü bir harekete cesaret eyer. Bizim Osmanlıların saha-i temeddünde şan ile, şeref ile bilhassa o türlü ihtişam-ı efkar ile terakkiye, tealiye ermek istediğimizi kesdiren hükümetimiz katiyen meşrutiyet-i idareye yakışmayan bir matbuat kanunu ihzar etmek istemesi işittiğimize rağmen zann-ı kuvvemize göre gayr-ı variddir. Doğru değildir.”⁴¹

Perteve Tefvik “Bizde Matbuat” başlıklı yazısında⁴² matbuatı ve matbuat sansürünü tenkit eder. Matbuatın gayesinin milleti siyasî, iktisadî, sosyal, edebî ve kültürel açıdan bilgilendirmek, aydınlatmak, harici ve dahili gelişmelerden haberdar etmek olduğunu belirtir. Ona göre basının amacı doğru ve gerçek haber vermektir. Ancak matbuat gerçeklerden kaçmakta, doğru haber yazmaktan uzak durmaktadır. Örneğin bir devlet dairesindeki yolsuzluk hakkında gazetecilerle bu hususta konuştuklarını, ancak buna dair bir habere yer vermediklerini söyler. Perteve Tefvik, matbuatın bütün kısıtlamalara ve engellemelere rağmen gerçekleri yazarak halkı aydınlatmaktan kaçmaması gerektiğini vurgular. Tefvik, matbuatın neden bunları yazmaktan kaçındığını ise hür olmamaya bağlar. Ona göre bir memlekette siyasî ve fikrî gelişmelerin yanı sıra, memleketteki olumsuzlukları yazmak, ancak onun hür ve tarafsız olmasıyla sağlanabilir.

Gazete, ‘istibdad’ın bir memleketi mahv-ı perişan ettiğini, meşrutiyetin iyi kullanılmasıyla memleketin huzur ve refaha kavuşacağını savunur. Abdülhamit idaresi için ‘denaet-i istibdatkaranesi’ ifadesini, ‘istibdad’ için “ismini bile yad etmek istemediğimiz devr-i menhus istibdad” tabirini kullanan gazete, ‘istibdad’ ve meşrutiyet dönemlerini mukayese eder: “Mebus ve ileri gelenler devr-i menhus istibdadda yıldız icraatında baş eğildiği susulduğu gibi devr-i hazırda da ekserisinin bu millet-i muazzamaya

⁴⁰ “Makale-i Mahsus: Demokrasi Mesleğinin Hadim ve Müdafii Olan Gazeteler Neden Kapanıyor”, **M**, numara 10, 22 Teşrin-i sani 1326 Pazartesi, s. 1.

⁴¹ “Hürriyet-i Matbuata Dair”, **M**, numara 23, 5 Kanun-ı Evvel 1326 Pazar, s. 1.

⁴² Perteve Tefvik, “Bizde Matbuat”, **M**, numara 8, 12 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 1.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

derece-i nisbet ve alakaları pek de malum olmayan elli altmış kişinin efal ve icraatına karşı baş eğmek ve susmak için mi tayin ve ve intihab ettiler.”⁴³ demektir. Gazetede ‘istibdad’ döneminden sıklıkla bahsedilerek, yeni idarenin eski idareye benzememesi için telkinlerde bulunulur.⁴⁴ Gazetede 31 Mart’tan sonra hükümetin, Divan-ı Harb-i Örfi’yi kurarak tam bir sıkıyönetimle memleketi idare ettiğinden, adaletten ayrıldığından, baskıcı bir politika takip ettiğinden, meşrutiyetin kazanımlarını ortadan kaldırdığından ve uzaklaştığından bahsedilir. Hükümet yanlısı olmayanların muhalif olarak yaftalandırıldığı, hükümetin politikalarını eleştirenlerin türlü cezalara çarptırıldığı belirtilerek tenkit edilir. İttihatçıların kendilerini meşrutiyetperver olarak nitelendirdiklerini, kendilerinden başkasını meşrutiyet düşmanı olarak sınıflandırarak düşman olarak gördüklerini ve meşrutiyeti korumak için hukuk dışı her hareketi mubahmış gibi gösterdiklerini belirtir. “Tehlikedeyiz” diyerek muhalefetin durumunu ortaya koyan gazete, “adaletin, insan hak ve özgürlüklerinin çiğnendiği bir meşrutiyet istemiyoruz”⁴⁵ demektir.

Gazetede Abdülhamit ve idaresi sıklıkla tenkit edilir. Alatinî Köşkü’nde milletin bin lirasını alan Abdülhamit’in 93 Meclis-i Mebusanı’nı kapamayıp daire-i hak ve adalette icra-yı hükümet etseydi bu milletin çok daha ileri bir seviyede olacağı ifade edilir. Aslında gazete kendi kendisiyle çelişmektedir. Zira gazete hem Abdülhamit’in meşrutiyeti ortadan kaldırmakla ülkeyi geri bıraktığını vurgulamakta, hem de meşrutiyetin ilan edilmesinin üzerinden iki yıl geçmesine rağmen memleketin birçok yerinde geriliğin devam ettiğini, terakkinin sağlanmadığını ifade etmektedir. Başka bir yerde, en iyi idarede bile kifayetsiz idareciler iş başına geçse bile işlerin yürümeyeceğini, ilerlemenin ve gelişmenin sağlanamayacağını belirtmektedir. Meşrutiyet adı altında memlekette haksızlığın hükümferma olduğunu, hükümetin uygulamalarıyla memleketin istikbalini tehlikeye soktuğunu, ortaya çıkan manzaranın vahim olduğunu ve Abdülhamit döneminden bir farkının kalmadığını vurgular. Kabinenin İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin idaresi altında olduğundan bahsederek “hani Cemiyet’in münasebeti yoktu” demektir. Valilerin ve mutasarrıfların hepsinin Cemiyet’ten olduğunu belirtmektedir.⁴⁶ Milletın hükümetinin milletin mizacını okşaması gerektiğini, ancak bu hükümetin bunu yapmaktan uzak olduğunu söylemektedir. Dahili ve harici gelişmeleri sıralayarak böyle bir meşrutiyetin olamayacağını, istikbalin tehlikede olduğunu, kabinenin düşünerek icabına bakması gerektiğini ileri sürer. Gazeteye göre bir memlekette meşrutiyetin usul ve kaideleri uygulanmıyor ve yerine getirilmiyorsa o memlekette meşrutiyet yok demektir. Gazete meşrutiyetin usul ve kaidelerinin gelişmiş ülkelerde ki uygulamasının aynen kendi ülkemizde de yapılmasını ister. Meşrutiyetin usul ve kaidesi dışındaki uygulamalarla meşrutiyetin tesis edilemeyeceğini, bu tür bir idarenin mevcudiyetinin olduğu bir ülkenin adının meşrutiyet, tatbikinin ise istibdad olacağını belirtir. Meşrutiyetin bir gaye değil bir vasıta olduğu bilincinin unutulmaması gerektiğini de vurgular: “Şu halde biz memleketimizde usul-ı meşrutiyetin tatbik olunduğunu veyahud mevcud olduğunu arzu

⁴³ “Havadis-i Dahiliye: Memleketin Ahvali Dahiliyesi”, **M**, numara 10, 22 Teşrin-i sani 1326 Pazartesi, s. 3.

⁴⁴ “En Derin Yaralarımızdan”, **M**, numara 5, 9 Teşrin-i evvel 1326 Cumartesi, s. 2.

⁴⁵ Agm., s. 2.

⁴⁶ Yeni idare de memuriyet alımlarında bendeğan kayırılıyor ve usûlsüzlük yapıyordu. Bkz. **Serbesti**, numara 114, 26 Şubat 1324, s.1.

ediyor veyahud iddia eyliyorsa böyle dünyanın meşrutiyetle idare olunan hiçbir memleketinde mevcut olmayan kavaid-i garibeyi, şerait-i batıla ihdas ve tesisinden sarf-ı nazar etmeliyiz.” “Meşrutiyet istiyorsak bunun ahkam ve şeraitine usul ve kavaidine riayet ederiz. Aksi takdirde biz ne kadar memleketimizde meşrutiyet vardır. Hürriyet mevcuttur diye bağırarak, çağırarak Avrupa’da hatta Amerika’da medenî milletlerin hiç birine inandıramayız. Bir memlekette meşrutiyet varsa mutlaka serbest-i matbuat, hürriyet-i kelim, serbest-i ictima olmak iktiza eder. Ve mesalih-i mühime-i devlet hiçbir zaman Meclis –i Ayan ve Mebusan’ında ibtida hafî ictimalar ve hususi müzakerelerle kararlara rabta (bağlama) olunarak bilahere heyet-i umumiyede zevahiri muhafaza için bir müzakere-i aleyh komedyası oynatarak rey-i toplanıp ekseriyet oldu denemez.” “Alelhusus mebuslardan hangi fırkaya mensup olursa olsun ve her ne fikir ve mütalaa, sebep ve ihtiyaca mebni bulunursa bulunsun bir kimsenin hürriyet-i vicdan ve serbesti-i reyi ve kelamı selb (zorla) olunamaz.” Şerh ve izah ettiğimiz hissiyat ve mülâhazat-ı (düşünceler) hususiyeye mebni selb olunursa dahilde ve hariçte efkar-ı umumiyenin meşrutiyetimizin ciddiyeti hakkında şüpheye düşmesinin önü alınmaz.”⁴⁷

Meşrutiyetin kazanımlarından ve umdelerinden uzaklaşılmasının sebebini ayan ve mebuslara bağlar. Bunların kendilerine verilen vazifeleri layıkıyla yerine getirmediklerini, her birinin kendi işini, kendi kaygısını düşündüğünü ileri sürer. Bunun devr-i istibdadı ortadan kaldıran meşrutiyetin, memleketin refahı ve saadetini temin edeceğine olan inancı sarstığını belirtir: “İnsanların muhtaç ve muntazır oldukları refah ve saadetin masuniyet-i hayatiye ve hukukiyenin icra-yı ahkam edeceğine kail olanlar ne kadar aldanmış.” der. Milletın yine ezildiğini ve yine unutulduğunu, sabık devirdeki iltimasın, rüşvetin usulsüz atamaların keyfi idarenin meşrutiyetle ortadan kalkacağını zannettiklerini, bunları ortadan kaldırmak için meşrutiyeti ilan ettiklerini ancak eski devirden hiçbir fakın kalmadığını vurgulayarak meşrutiyet hükümetinin uygulamalarını eleştirir: “Vadi-i inhırafa sapan bir fikri tenvir etmek için ne gibi vesait müracaat etmeli?”⁴⁸ diye sorar.

Meşrutiyeti getirmek için türlü desiselerle Hamid’i indirdiklerini ve buna kendilerini de alet ettiklerini, sonra kendilerinin unutulduğunu, böylece müstebitler elinde kaldıklarını belirtir: “Bizler ki Abdülhamit’ten ziyade etrafımızı saran her gün birimizi birer suretle kemiren geçiren mütegalibeden bir çok müstebidlerden kurtulacağımızı hakk-ı hayatımızın temin edeceğini zannemiştik. Bu gün hala onların o insan kanı için neşrin namus mukaddesatıyla oynayan hakkı sada-yı hakkı daima istihzaf eyleyen hissiz canavarların zir tagallübünde pençe-i kahr-ı istibdadında nalanız.”⁴⁹ demektedir.

“Terbiye-i Siyasiye” başlıklı yazıda⁵⁰, Meclis’te mebuslar arasında meşrutiyete uygun bir tarzda devlet ve millet meselelerinin ele alınması, herkesin birbirinin fikirlerine ve önerilerine saygı göstermelerinin gerektiği, bunun meşrutiyetin ve demokrasinin bir sonucu olduğu vurgulanmakta ve siyasette bir terbiye aranmaktadır. Siyasete tahakküm ve tagallübün olmasının meşrutiyetin sağlıklı bir şekilde ilerlemesinin önünü tıkayacağı, gelişme sağlanabilmesi için Meclis’te terbiye-i siyasetin yerleşmesi gerektiği, Osmanlı

⁴⁷ “Tedkikat”, **M**, numara 12, 24 Teşrin-i sani 1326 Çarşamba, s. 1.

⁴⁸ “Havadis-i Dahiliye: Memleketin Ahvali Dahiliyesi”, **M**, numara 10, 22 Teşrin-i sani 1326 Pazartesi, s. 3.

⁴⁹ Agm., s. 3.

⁵⁰ “Tedkikat: Terbiye-i Siyasiye”, **M**, numara 15, 27 Teşrin-i sani 1326 Cumartesi, s. 1.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

meclisinin her Osmanlı vatandaşına açık olduğu, ırk, renk, dil ve din ayrımı gözetmeksizin her Osmanlı vatandaşının Osmanlı meclisinde temsil edilmesinin meşrutiyetin ve Osmanlıcılığın bir gereği olduğu vurgulanır. Gazetede, Meclis'e seçilen mebusları ırk ve dine göre ayırmanın yanlış olduğu, bunlarda bir şey aramanın ve ötekileştirmenin Meclis ve devlet açısından oldukça sakıncalı olduğu, Meclis'te bulunan mebusların hangi milletten olursa olsun, hepsinin Osmanlı olduğu belirtilir. Memleketin içinde hangi ırk ve mezhepten olursa olsun, onun Osmanlı olduğu ona başka türlü bakmanın yanlış olduğu vurgulanır. Gazete "Bizim nazarımızda her bir mebus muhteremdir. Bilatefrik cins ü mezheb her biri vekil-i millettir."⁵¹ İttihad-ı anasıra şiddetle muhtaç olduğu bir zamanda her mebusun vatanın mukadderatını ve birliğini düşünerek hareket etmesi gerektiğini, bu meselenin çok hassas bir mesele olduğunu belirtir: "O dakika-i (ince düşünce) ictimaiyeyi, o mühime-i siyasiyedir ki mebusin-i osmaniyemiz der-piş (göz önünde bulunan) eylemeye menâfimiz (yararlar) menâfi-i ictimaiye-i Osmaniye'nin namına mecburdurlar." "Bu gün kürsü-i hitabete bir Bulgar veya Ermeni, Rum bir mebus çıkmakla bunun beyanatında, mülahasasında, bilmem tesirat-ı hariciye, tefekkürat-ı milliye şemmeleri (koklama) aramak her sözünü bir tarafa, bir mahale hamleylemek zannımıza kalırsa hiç de doğru değildir."⁵² Meclis çatısı altında hiç kimsenin millet-i Osmaniye'nin huzurunu bozacak hal ve hareketlerde bulunmamasını ister. Milletten yararına çalışılmasını tembihler. Millete ihtarda bulunur. 'Uyanalım ve çalışalım' der.

Gazete, Politika Panoraması kısmında mevcut idareyi hicivli bir şekilde eleştirir. Bununla ilgili bir örneği aşağıya alıyoruz. "Nasrettin Hoca merhumun bir gün karnı acıkmış, eline bir parça ekmeği alarak katık aramaya başlamış, aramış, aramış münasip bir katık bulamamış. Nihayet bakmış, karşiki gölde bir ördek yüzüyormuş. Uh demiş, şu ördeğin suyuna banar, ekmeğimi ördek suyuyla yerim demiş ve ördeğin yüzdüğü göl suyuna ekmeği banarak yemeğe başlamış. Bizim muhabetimizde adaletle acıkmıştı. Adalet hürriyetle kaimdir. Fakat düşündük düşündük, hürriyetle hal-i hazırda tarz-ı idaremizi mezc edemedik. Demek ki biz ekmeği bulmuşuz ama katığı yani tarz-ı idareyi bir türlü yoluna koyamamışız. Nasıl efendim. Nasrettin Hoca merhumu taklit edebiliyor muyuz."⁵³

Gazetede, Meclis'te memleketin dahili ve harici meselelerinin ele alınmasının, hükümetin politikalarının masaya yatırılmasının, bunun Meclis kürsüsünden söylenmesinin önemli olduğu vurgulanır. Bazı gazetelerin Meclis'te memleket meselelerinin konuşulmasını, idarî zaafın söylenmesini olumsuz bir gelişme olarak gazete sütunlarına taşıdıklarından bahsetmekte ve bunun tarafsız gazetecilik anlayışıyla bağdaşmadığı vurgulanmaktadır.

Gazete, hükümetin tensikat⁵⁴ meselesini de tenkit eder. Kanunun iyi işlemediğini, Cemiyet yanlılarının tensikata uğramadığını, bilakis tensikata uğrayarak kadro harici kalan

⁵¹ Agm., s. 1.

⁵² Agm., s. 1.

⁵³ "Politika Panoraması: Kurt Masalı", **M**, numara 6, 9?(10) Teşrin-i evvel 1326 Pazar, s. 1.

⁵⁴ Tensikat "siyasileşme sürecinin sürükleyici amilini, devlet teşkilatına, bilhassa personel bakımından yeniden şekil verme teşebbüsü"dür. Bkz. Birinci, **age..**, 1990, s. 29. Yani devlet teşkilatının yeniden teşkilatlanması yolundaki çalışmalardır. Bkz. Ali Birinci, "Siyasileşmenin İlk Devresi, 24 Temmuz- 11 Haziran 1913" **Yeni Türkiye Özel Sayı**, 4 (23/24) 9/12.98, s.229-239. Tensikat usulünde istenilmeyen devlet memurları hiçbir gerekçe gösterilmeden atılabiliyordu. Bkz.

memurların yerlerine Cemiyet yanlılarının atandığını vurgular. Gazete, Tensikat Kanunu'nun fazla memurları kadro harici bırakmak adına çıkarılmasına karşın, uygulamanın bunu yansıtmadığını, kanunun bir temizlik vasıtası olarak kullanıldığını belirtir.

Muhaliflerin yayın organı olan gazete, İttihat ve Terakki muhalifi grupların bir program etrafında birleşerek hareket etmelerini ister: “Mutedil ahrar, ahali, demokrat vesair heyetlerden teşekkül edilecek bir heyet-i müttefike-i vatanperveran programlarını da birleştirip mülkün umranına milletin kesb-i refah ve saadet etmesi arzu-yu umumiyesinde dirler.”⁵⁵ demektedir.

Gazete, isim vermeden İttihat ve Terakki'yi tenkit eder. Meşrutiyetin faydalarından halkta yararlansın ki Kanun-ı Esasi uğrunda mallarını ve hatta canlarını fedadan çekinmesinler der.⁵⁶

Gazete, Avrupa'daki fikri gelişmelere de yer verir. Özellikle Avrupa'da yükselen Anarşizm ve Sosyalizm fikirlerine yer verir. Anarşizmin felsefesinin çürük bir anlayış olduğunun altını çizer. Sosyalizmi ise şöyle niteler: “esas itibarıyla cemiyetin cemiyet-i beşeriyenin temini refahına teskin-i alamina (acılar) amelenin terfiye (bolluk) ve istikmal (kemale erdirmeye) –i maddi ve manevisine çalıştığı...” Sosyalizm, “hal-i hazır cemiyeti ıslah ve tekmil için vesaiti meşrua ve propaganda irşad tarikiyle hareket ediyor ve amelenin hakk-ı meşru olan grevi kullanarak isma (işittirme) metalibe (istenen şeyler) çalışıyor. Almanya'da anti-militarizm şekli altında gelişmekte olan anarşizmi, beşeriyetin hal-i hazırda sefilini tedavi etmek azmiyle ortaya atılan anarşistlere sefil birer mikrop refah ve saadetin birer marazi siyasisisidir.”⁵⁷ Bu hareket ile birçok siyasinin öldürüldüğü belirtilir. Fransa cumhurbaşkanı Sadıkarnu, İtalya kralı Ombirtu(?), Avusturya imparatoriçesi Elizabet, Portekiz kralı Don Karlos, Amerika reisi cumhuru Mc Kinley anarşist cinayetlerinin kurbanlarıdır demektedir.⁵⁸

Gazete, Teşebbüs-i Şahsi üzerinde de durur. Halkın şahsi teşebbüsten uzak olduğunu, bunun da memleketin en önemli sorunu olduğunu vurgular. Batı'nın bugünkü gelişmesini şahsi teşebbüse borçlu olduğunu, bizde bunun gelişmediğini, bu yüzden halkın her şeyi devletten beklediğini ifade eder: “Bizde gençlerimizden ihtiyarlarımıza kadar hepimiz bab-ı hükümete iltica eder, millete bar (yük) olmak isteriz.” Şahsi teşebbüs hayata geçirilemezse atimizin (geleceğimizin) vahim ve karanlık olacağını belirtir: “Biz saadetimizi mesudiyetimizi memuriyet arkalarında gezmekte değil sabanın kulpuna, kazmanın sapına yapışmakta arayalım. Yoksa bir bu atalette tembellikte devam ettikçe sefaletten kurtulamayız. Halas bulamayız.” “İşte bu gün medeniyette, parasına, irfanına, diplomatlarına gıpta ettiğimiz Avrupa bu saadete bu bahtiyarlığa yalnız fikr-i teşebbüs sayesinde muvaffak olabilmıştır.”⁵⁹

Serbesti, numara 114, 26 Şubat 1324, s.1. Hükümet bu usul ile birçok devlet memurunu ezmiştir. Bkz. **Şark**, numara 10, 16 Ağustos 1324, s.3.

⁵⁵ Pertev Tevfik, “Bizde Matbuat”, **M**, numara 8, 12 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 1.

⁵⁶ Agm., s. 1.

⁵⁷ “Makale-i Mahsus: Anarşistler”, **M**, numara 6, 9(10) Teşrin-i evvel 1326 Pazar, s. 1.

⁵⁸ Agm., s. 1.

⁵⁹ “Siyasiyat: Teşebbüs-i Şahsi”, **M**, numara 7, 10(11) Teşrin-i evvel 1326 Pazartesi, s. 1.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

Gazete, insan hak ve özgürlüklerinin tesis edilmesi için gazete sütunlarından seslenir. Gazete, o dönemlerde idam cezasının kaldırılmasını insan onurunu koruyacak bir teşebbüs olarak görür. Ceza ve işkencelere de karşıdır. Bunu bir insanlık suçu, insan hak ve özgürlüklerinin önündeki bir engel olarak görür. Abdülhamit döneminde de tutuklamaların olduğu ancak bu dönemde hapisanede daha fazla eziyet ve işkence yapıldığı, daha fazla dayığa maruz kaldığı belirtilerek iki dönemi mukayese eder. Gazete, insan hak ve hürriyetlerinin kanunla güvence altına alınmasına rağmen buna riayet edilmediğini, meşrutiyetin kişi hak ve özgürlüklerinin tesis edilmesini Kanun-ı Esasi ile ortaya koyduğunu, ancak bunun uygulamada olmadığını belirtir: “Binaenaleyh hemcinsimizin idam cezasına mahkum olduğunu gördüğümüz zaman infial ve öfkelenme ise daha başka bir şey hissederiz. Bu hissin tarifi kabil değil. Bu hisden kalp ve vicdandan bahsederler. Hükümet adamları ise bu babdaki kanunu tatbik ettikleri zaman hiss-i mezkureden çıplak derler.”⁶⁰ Meşrutiyetle idare edilen bir memlekette işkencenin olup olmadığını kabineden sorar. Kabinenin iş yapmadığını bu sebeple yeni bir kabinenin teşkil olması gerektiğini belirtir.

2.2.3. Sosyal, Kültürel ve İdarî Meseleler: Memleketin yeniden tensik ve ihyası için çalışan gazete, ülkenin sosyal ve kültürel açıdan inkişafı için de çaba gösterir. Meşrutiyetin ilanından sonra, ülkenin refahını temin etmek, sosyal ve iktisadî gelişimini sağlayabilmek için hem halkı hem de devlet idarecilerini tenvir eder. Birçok yazıda memleketin idarî ve sosyal sorunları ele alınarak süratle bunların giderilmesi için uyarılarda bulunur.

Gazeteye gönderilen yazıların önemli bir bölümü imzasız gönderilir. İmzasız olarak taşradan gönderilen bir yazıda, taşranın sosyal ve idarî sorunlarından bahsedilir. Memurların özellikle taşradaki memurların iltimasla göreve getirildiklerinin, bunların rüşvet ve yolsuzluk yaptıklarının ileri sürüldüğü ve bu idarî zaafıların bir an evvel ortadan kaldırılmasına dair bir habere yer verildiği görülmektedir. Her sene memurların teftişe çıktığı, bunun için harcırah aldıkları, idarecilerin valilerin memleketin sorunlarıyla ilgilenmedikleri belirtilir. Başta mebuslar olmak üzere devlet memurlarının usulsüz harcırah aldıkları gazetede işlenir. Bu tür usulsüzlükleri gazete “Menafi-i vataniye namına irad eyledik” diyerek gazete sütunlarından suç duyurusunda bulunur.⁶¹ Örneğin Vali-i Vilayet Cemal Bey’in teftişe çıktığı zaman Kars’a da uğradığından, burada sadece Rüştüye Mektebi’ni ziyaret ettiğinden bahsedilir. Yazıda şu soru sorulur: “Teftişten maksat memleketin ihtiyacını düşünmek mi yoksa harcırah almak mı?” Teftişten asıl maksadın memleketin ihtiyacını yakından görmek olduğu vurgulanır. Vali, ziyaretinde, mektepte 200 öğrencinin ve bir öğretmenin bulunduğunu tespit ettiği, ancak bunun giderilmesi için bir çaba sarf etmediği belirtilir. Kars’a kaymakam vekili olarak Mekteb-i İdadi’den mezun birini atama keyfiyetinin yapılması da tenkit edilir. Gazetede, meşrutiyetin memlekette eşitlik, adalet ve hürriyetle birlikte refah ve adil bir idare tesis edeceği maksadını taşıdığı, ancak uygulamaların bunu yansıtmadığı, usulsüz atamaların ve taşradaki memurların keyfi uygulamalarının meşrutiyet semeresini görmeyen ahali üzerinde büyük bir tesir husule

⁶⁰ “Havadis-i Dahiliye: Memleketin Ahvali Dahiliyesi”, **M**, numara 10, 22 Teşrin-i sani 1326 Pazartesi, s. 3.

⁶¹ “Evrak-ı Ceride”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i Evvel 1326 Salı, s. 4.

getirdiği işlenir. Gazete, bu usulsüzlüklerin giderilmesini Dahiliye Nezareti'nden vatan namına istirham ettiklerine dair bir ibareye yer verir.⁶²

Gazetenin sahibi Perteve Tefvik, "İntizam, Vazife" başlıklı yazısında⁶³, devlet idaresinin bir düzen içinde işlemesiyle memleketin refahının sağlanacağı, siyasî ve sosyal sorunlarının ortadan kalkacağı üzerinde durur. Bunun için prensip sahibi olunması gerektiğini vurgular. Böylece her bir bireyin vazife ve mesuliyet⁶⁴ duygusu taşıyacağını, vatanın her işinin muntazam ve ahenkli bir şekilde yürüyeceğini belirtir. Bu hususta Batı Medeniyeti'yle mukayese yapar. Batı'daki prensip ve disiplinin ülkemizde de hayata geçirilmesini arzu ettiklerinden bahseder. Batı'nın bu sistemi tatbik edildiğinde onun maddi gelişmeleri yakalanacağından, bu tarz bir sistemden uzak kalındığında ise yerimizde sayacağımızdan söz ederek, kısa bir sürede bu sistemin Türkiye'de yerleşmesi için vatanın her ferdinin üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmesinin elzem olduğundan bahseder. Perteve Tefvik'in bu düşüncesi gazetede bir çok makalenin temel konusudur. Her makalede vatanın terakkisinden, milletin inkişafından bahsedilir. Bu açıdan gazetenin vatanperver bir çizgi takip ettiği söylenebilir.

Gazetede meşrutiyetten sonra memleketin bir humma-i siyasete tutulduğu, herkesin siyasetle işğal ettiği bir ortamda siyasetin mekteplere dahi girdiği belirtilir. Okullara siyasetin girmesinin ve talebenin siyasetle meşgul olmasının engellenmesi gerektiği vurgulanır.⁶⁵ "Siyasiyat İhtiyacımız" başlıklı yazıda⁶⁶, "mesele-i siyasiye de tahammül eden, sözü geçen, ölçülü bir zeka ve bütün bu hasletlere sahip bir nazıra ve siyasetçi"ye ihtiyaç olduğu belirtilir. "İtimad-i şahsiyeden ve fikriyeden" mahrum kişilerin atanmalarından yakınılır. Avrupa'daki siyaset adamları gibi siyasetçilerin kendilerini yetiştirmelerinin ve meslek üzerine hareket etmelerinin elzem olduğu belirtilir. Harici siyasette bulunanların siyasî meseleleri kavramada çok iyi olmaları durumunda, devletin dış siyasette daha başarılı olacağı vurgulanır.

Gazete, keyfi bir şekilde memuriyetten uzaklaştırmaları da gazete sütunlarına taşıır ve yapılan haksızlıkları tenkit eder. Örneğin Amasya Belediye tabibi Makro Efendi'nin haksız yere görevinden uzaklaştırılmasını eleştirir. Gazete, bunun memurun hukukuna bir darbe demek olduğunu belirterek, sebepsiz azledilen memurlar adına bunu protesto eder. Gazete, Kanun-i Esasi'nin 39. maddesine göre bir memurun görevinden azledilmesinin mümkün olmadığını, bunun keyfi bir uygulama olduğunu belirterek, bu tür uygulamaların karşısında durur. Gazete, Kanun-ı Esasi'nin sadece İttihat ve Terakki için ilan edilmediğini, bütün millete şamil olduğunu belirterek, herkesin meşrutiyetten ve Kanun-ı Esasi'den faydalanması gerektiğini, ancak Cemiyet'in bunları tekelinde tutarak, millete

⁶² Agm., s. 4.

⁶³ Perteve Tefvik, "İntizam Vazife", **M**, numara 9, 13 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba, s. 1.

⁶⁴ Vazife ve mesuliyet, Meşrutiyet Dönemi muharrirlerinin kullandıkları ve başvurdukları kelimelerdir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Paris şubesinin reisi ve Meclis-i Mebusan'ın reislerinden Ahmet Rıza Bey, bu iki kelimenin ehemmiyetine binaen "Vazife ve Mesuliyet" isimli bir risale kaleme almıştır. Ahmed Rıza, **Vazife ve Mesûliyyet**, Mısır, Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti Matbaası, 1320.

⁶⁵ Ali Birinci, Meşrutiyet Döneminde aşırı siyasileşmenin getirdiği menfi duruma dikkat çekerek, hemen herkesin siyasetle meşgul olduğunu, kahvehanelerde siyasetin yapıldığını, hamal, sivil, asker, mektepli hatta kadınların dahi siyaset konuştuklarından bahsetmektedir. Bkz. Ali Birinci, **Tarih Yolunda**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2001, s. 136.

⁶⁶ Perteve Tefvik, "Siyasiyat İhtiyacımız", **M**, numara 4, 8 Teşrin-i evvel 1326, Salı, s. 1.

Turkish Studies

yaymadığından bahisle, Cemiyet'in ve hükümetin uygulamalarını gözden geçirmesini tavsiye eder.⁶⁷

Gazetede iktisadî meselelerden de sıklıkla bahsedilir. Maliyede görevli bir kişi tarafından imzasız olarak gönderilen “Devairde Faaliyete Bir Numune” başlıklı bir yazıda⁶⁸, meşrutiyetten sonra Maliye Nezareti'nin durumu ele alınır. Maliye Nezareti'nin bir sene zarfında kanunsuz keyfî muamelelerle “umur-ı maliye-i devleti” içinden çıkılmaz bir duruma getirdiği ileri sürülür. Bunun deneyimsiz memurların maliyeye getirilmesinden kaynaklandığı vurgulanır. Memur alımlarında da kanuna riayet edilmediği belirtilir. Örneğin 1320 (1903) senesinde “memurin-i maliyenin terakkiyatı” hakkında bir nizamname neşrolunduğunu, ancak mezkur nizamname ahkâmınca memur alınmadığı, bir seneden beri mezkur nizamnameye muğayir olarak hariçten vasıfsız ve bilgisiz bir çok kimselerin tayin edildiği ancak bunun “muamelat-ı maliyeye vukuf ve selamet vatan endişesiyle mütehassıs olan erbab-ı hamiyeti” üzdüğü belirtilir. Ayrıca bundan başka maliyedeki yolsuzluklardan bahsedilir. Maliyenin ehil olmayan kimselerin ellerine bırakılmasıyla maliyenin bozulduğu ve bozulmakta olduğu beyan edilir. Bu durumun düzeltilmesi için ıslahatın yapılması gerektiği, bunun düzeltilmediği takdirde devletin malî düzeninin giderek daha feci bir vaziyete düşeceği üzerinde durulur. Bu hususta “ihtisas ve hamiyetleri müsellemler olan divan-ı muhasebat reisi beyefendi ve ıslahat-ı maliye komisyonu Abdurrahman Efendi ve diğerlerinin sükunetlerine cidden teessüf olunur” denilmektedir.⁶⁹

Atamalarda da keyfilik yapıldığı, derecelere göre atamanın yapılmadığı vurgulanır. Memuriyet sınavlarında yapılan usulsüzlüklerden de bahsedilir. Örneğin Askerî Tekadüd (emekli) Sandığı'na alınacak memur imtihanında bir salonda boş yer olmasına rağmen 4 kişinin mektupçu beyin odasında imtihan yapıldıkları ve burada imtihan olanların sınavı kazandıkları belirtilir. Hukuk Mektebi'ni dereceyle bitirenlerin Adliye Nezareti'ne memuriyet için başvurularına rağmen encümenin bunları çağırmadığı da tenkit edilir. Usulsüz ve keyfî uygulamalar eleştirilir. Bu tür uygulamaların meşrutiyet hükümetine olan güveni zedelediği, bunun da memlekette meşrutiyetin sağlıklı bir biçimde işlemediği, dolayısıyla huzursuzlukların artarak devam edeceği ileri sürülür. S. E. imzalı “Teşkilat-ı Adliye ve Adliye Nezareti” başlıklı yazıda⁷⁰ “bir mülkün bir milletin esbab-ı terakki ve inkırazını her şeyden evvel hayat-ı adlî ve hukukisinde aramalıdır.” denmektedir. Bir memlekette adaletin tesis edilememesinin düzensizliği ve karışıklığı meydana getireceği vurgulanır. “Zulm ile abad olan kahr ile berbad olur. Zulm ile kurulan her şey payidar olmaz.” “Eladl esas ül mülk” (mülkün esası adalet saadetin ameli adalet). “Bir yerde adalet mefkuddur, o yerde sa'y ve saadet nabuddur.” denilerek adaletin önemine değinilir. Yazıda Abdülhamit'in zulüm ile memleketi idare ettiğinden, ancak zulüm ile yapılan şeylerin kısa sürdüğünden, bundan ders almayanların da aynı duruma düşeceklerinden, kuvvet ve kudretlerini kaybedeceklerinden bahsedilir. Bununla isim vermeden İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bir ihtarda bulunmaktadır “Milletin mahzar-ı (huzuru) saadeti olan

⁶⁷ “Evrak-ı Varide: Maarif Nezareti”, **M**, numara 3, 7 Teşrin-i evvel 1326 Perşembe, s. 3.

⁶⁸ “Devairde Faaliyete Bir Numune”, **M**, numara 3, 7 Teşrin-i evvel 1326 Perşembe, s. 3.

⁶⁹ Agm., s. 3.

⁷⁰ “Teşkilat-ı Adliye ve Adliye Nezareti”, **M**, numara 4, 8 Teşrin-i evvel 1326 Cuma, s. 4.

hükümet-i meşrutamız mülkün her yerinde birçok zamandan beri zavallı milletin rüyet-i (görme) mahrum oldukları, hak ve adli baten liyakatsiz ellerde mükemmel bir kanunun hiçbir işe yaramadığı gibi bu kere mukaddes ve kıymetdar bir teşebbüs kötü idarede ve icraat yüzünden hemen aksi sonuçlar doğuruyor.” denilir.⁷¹

Meşrutiyetle her sahada olduğu gibi idarî aksaklıkların da ortadan kaldırılacağına vaad edilmesine rağmen, ‘istibdad’ döneminde olduğu gibi pek bir şeyin değişmediği vurgulanır. Taşradan gelen bir mektupta memurlardan şikayet edilir. Memurların milletin işlerini yerine getirmekle görevli olduğu ve bunun karşılığında maaşlarının halk tarafından verildiği belirtilir. Ancak memurların görevlerini yerine getirmediğinden ve milletin işini savsakladığından bahsedilir. İşlerin ağır aksak ilerlediğinden, bir meselenin hallinin çok zaman aldığından, daireler arası yazışmaların bitirilemediğinden, bu yüzden meselelerin bir türlü neticelendirilemediğinden yakınılır. Memurların beyhude işlerle uğraştıklarından, verilen işleri zamanında yapmadıklarından ve lakayt davrandıklarından bahseder. Hükümetin işlerinin kırtasiyeye boğulduğunu belirtir.

Sosyal sorunlara sıklıkla yer verilir. Mülkiye Tekaud Sandığı’ndan (mülkiye emekli sandığı) emekli aylıklarını alanların yaşadıkları sıkıntılardan bahsedilir. Mülkiye Tekaud Sandığı’nı bir veznedar, bir yardımcı, bir de katip olmak üzere üç kişinin idare ettiğini, bu yüzden işlere yetişemediklerini, tediye (ödeme yapan) memurunun az olmasından dolayı dul kadınların, yetim çocuklarının vesair maaş sahiplerinin saatlerce bazen de günlerce beklemekte olduklarını, vezneye birkaç memurun da alınmasıyla işlerin daha çabuk görüleceğini, böylece halkın maaş kuyruğunda çektiği sıkıntıların giderileceğini ele almaktadır. Bunun tatbiki geçirilmesine dair sandık nezaretinin dikkati çekilmektedir. “Terakkimizin ve tealimizin ancak hayatımıza esaslı bir intizam verebilmekle vücut bulacağı” vurgulanır. Hükümet işlerinde intizamın, vazifenin ve mesuliyetin temin edilmesiyle mezalimin ve tahakkümün de ortadan kalkacağı ifade edilir.⁷²

Memleketin sağlık sorunlarından da bahsedilir. Özellikle kolera salgınından sıklıkla söz edilir. Bunun önlenmesi için hükümetin gerekli tedbirleri almaya çalıştığı, ancak hastalığın birçok bölgede görülmesinin salgının önlenmesini engellediği vurgulanır. Bunun gibi toplum sağlığını tehdit eden her türlü salgın hastalık için tedbirlerin alınması için hükümet uyarılır.

Demokrasinin memleketimizde yerleşmesine çalışmakta olan gazete, işçi haklarını da savunur. İşçilerin sendikal haklarını kullanmaları gerektiğinden bahseder. Ayrıca istikraz (borçlanma) meselesine değinir. Gazete meşrutiyet ahkâmına muğayir olarak alınan istikrazların nasıl bir antlaşma ile alındığının bilinmesini ister. Gazetede Meclis-i Mebusan’da istikraz meselesinin muhalif mebuslar tarafından gündeme getirildiğinden, her sene bütçe açığının verildiğinden, bunu kapamak için istikraza gidildiğinden bahsedilir. 1910 bütçe açığını kapamak için Berlin ve Viyana bankalarıyla istikraz mukavelesi yapıldığı, Meclis’in çalışmalarının memleketin sosyal ve iktisadî zaafalarını ortadan kaldıramadığı vurgulanır. Memleketin hiçbir ferdinin halinden memnun olmadığından, bir çok şikayetler alındığından, üç günde bir gazete kapatıldığından, matbuatın serbest olması

⁷¹ Agm., s. 4.

⁷² Perteve Tevfik, “İntizam Vazife”, **M**, numara 9, 13 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba, s. 1.

gerektiğinden, tenkidatın bir edep dairesinde olması gerektiğinden bahsedilir. Gazete tenkitten yanadır. Hükümetin bunu nazar-ı dikkate almadığını, matbuatın bir milletin tercümanı hissiyatı olduğunu, meşrutiyetin mukaddes olduğunu, ancak bu kelimeyi “bihak muhafaza etmek şartıyla” meşrutiyetten bahsedilebileceğini vurgular.⁷³

Memleketin her tarafından şikayetlerin giderek arttığı haber verilir ve memleketin tehlikeli bir devir geçirmekte olduğundan ve ıslaha muhtaç olduğundan bahsedilir. Gazete, Vilayet-i Osmaniye de bir intizam olmadığını, valilerin ve mutasarrıfların bir vilayet nizamnamesinin vücuda getirilmesi için feryat ettiklerini belirtir.

2.2.4. Siyasî Konular: *Muahede* gazetesi edebî, içtimaî ve siyasî bir mecmua olarak tavsif edilmiştir. Siyasî yönü diğerlerine nazaran daha ağır basmakta ve gazetede yayınlanan siyasî yazılar, diğer bütün türlerin birkaç katıdır. Rusya'ya komşu İran'daki siyasî gelişmeleri yakından takip eden gazete, diğer büyük devletlerin dünya siyasetlerini izlemeyi de ihmal etmez. Gazete, siyasî meseleleri havadis-i dahiliye ve havadis-i hariciye olarak tavsif eder. Havadis-i Hariciye bölümünde Avrupa siyasetinden bahseder. Avrupa ve dünya siyasetini yakından takip eder. Avrupa ülkelerinin iç politikaları, devletlerarası münasebetleri ve Osmanlı Devleti'ne karşı takip ettikleri siyaset üzerinde sıklıkla durur. Özellikle, Balkan siyasetini sıklıkla işler. “Ahval-i Umumiye-i Siyasiye” başlıklı yazıda⁷⁴, Avusturya Macaristan'ın her sene Delegasyon Meclisi'nde irad ettiği ve bütün dünyaya siyasetini duyurduğu bildirisine yer verir. Avusturya'nın bu bildirisinin Osmanlı Devleti'nin yer aldığı kısmında, Türkiye, Girit ve Balkan siyasetine dair isteklerini sıralar. Avusturya'nın ilan ettiği beyandan anlaşıldığına göre, Balkanlarda cereyan eden gelişmelerden Avusturya memnuniyet duymaktadır. Gazetede Avusturya'nın ikiyüzlü siyasetine işaret edilir. Özellikle Avusturya'nın bu bildirisinde Türkiye'de ıslahat yapılması üzerinde durulur. Ayrıca Bosna Hersek'in ilhak meselesinden bahsedilir ve Avusturya'nın Balkan politikası tenkit edilir. Avusturya'nın Balkanlarda, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan ederek krallık kurmasından gayet memnun olduğundan, Karadağ'da da aynı siyaseti takip ettiğinden, Balkanlarda kurulan devletlerin ilerlemesi ve gelişmesinden memnuniyet duyduğunu beyan ettiğinden, Girit'te ise Osmanlı Devleti'nin hükümlerini desteklediğinden bahsedilir.

“Kırmızı Kitap” başlıklı yazıda⁷⁵, Avusturya - Macaristan Delegasyon Meclisi azalarına vaz olunan *Kırmızı Kitap*'ta Bosna Hersek'in ilhakı meselesi hakkında Avusturya hükümeti tarafından vukubulan “muhaberat-ı siyasiyeyi içine alan inkılabımızın pek vekayı tarihiyesi”nin özetlendiği belirtilir. Bu kitapta, Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile yaptığı mücadeleler ile ilgili 201 telgrafın yer aldığı bilgisi verilerek, kitabın 1908 tarihinde Marki Pallaviçi tarafından Bab-ı Ali'ye takdim edilen ve Bosna Hersek'in ilhakını işaret eden nota ile başlamakta olduğu ve Avusturya'nın Türkiye hükümetine, Bosna Hersek'teki “hukuk-ı hükümlerinden” vazgeçmesini tavsiye ettiği belirtilir. Bosna Hersek meselesinin Avrupa diplomasisinde önemli yer teşkil ettiği ifade edilir.

⁷³ “Havadis-i Dahiliye: İstikraz Meselesi”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 2.

⁷⁴ “Ahval-i Umumiye-i Siyasiye”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 2.

⁷⁵ “Kırmızı Kitap”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 3.

Avusturya'nın Bosna Hersek'i ilhak etme politikasının başta İngiltere olmak üzere Sırbistan ve Rusya tarafından tepkiyle karşılandığı haberine yer verilir. Sırbistan'ın, Avusturya hariciyesine Bosna Hersek'in ilhakına karşı bir nota verdiğiinden, ancak bu notanın Avusturya tarafından karşılık bulmadığından, Bu durumun siyaset aleminde bir fırtına husule getirdiğinden bahsedilir. 1908 Teşrin-i evvelinin altıncı günü Avusturya'nın Londra sefarethanesi maslahatgüzarına, İngiliz Dışişleri Bakanı Sr. Charles Zilk, İngiltere hükümetinin Bosna-Hersek'in ilhakı keyfiyetini katiyen kabul etmeyeceği bildirisine de yer verilir.

Gazetede Osmanlı Devleti'nin, Bosna Hersek'in Avrupa meselesi haline gelmesini müteakip Avusturya'nın Bosna Hersek'i bir oldubittiyle ilhak etmesini kabul etmeğe mecbur kaldığı, Avusturya'ya bu hususta taviz verdiği, Kemal Paşa başkanlığındaki bir heyetin, ilhak mukabilinde Avusturya'dan 4 milyon Osmanlı lirası talep ettiği, fakat Avusturya hükümetinin, Bosna Hersek'i ilhakına karşılık olarak 2,5 milyon Osmanlı lirası verebileceğini taahhüt ettiği bilgisi verilir. Avusturya'nın bu teklifini Osmanlı hükümetinin kabul etmek mecburiyetinde kaldığı ve 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909) tarihinde Avusturya ile bir protokol imzalandığı ifade edilir. Bu oldubitti karşısında Avrupa devletlerinin Avusturya'yı konferansa zorlamak istedikleri, Rusya, Avusturya - Türkiye protokolü üzerine Rusya'nın Berlin Antlaşması'nın 25. maddesini feshedeceğine dair bir habere yer verilir. Avusturya hükümeti bu maddenin yanı sıra, Karadağ'a dair Berlin Antlaşması'nın 29. maddesinin feshini kabul etmek durumunda kaldığı, Avusturya'nın bu maddelerin feshini kabul edeceğini bildirmesinden sonra Avrupa'da Bosna Hersek meselesinden dolayı patlak veren krizin önüne geçilebildiği vurgulanır (24 Mart 1325/6 Nisan 1909). Avusturya'nın Bosna Hersek'i bir oldubittiyle ilhak etmesi, Avrupalı devletlerin tepkisine yol açtığı, bu tepkiler üzerine Avusturya Macaristan Genelkurmay Başkanı Baron Von Osisnah'un Macar Delegasyon Meclisi'nde Bosna Hersek'in ilhakı münasebetiyle meydana gelen tepkileri ve buhranı bertaraf etmek için her türlü politik ve askerî tedbirlere başvuracaklarına dair sert bir konuşma yaptığından da bahsedilir.

Meşrutiyetin ilanının Avrupa'da büyük yankı uyandırdığı, özellikle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun inkılaptan övgüyle söz ettiğinden bahseder. Avusturya – Macaristan Delegasyon Meclisi'nde Kont Ernetal “Bu inkılap sayesinde Türklerin müstehak-ı muavenet ve teşvik oldukları anlaşılmıştır.” ifadesiyle meşrutiyet inkılabının önemine vurgu yapar. Ernetal, ayrıca “Türkiye'nin kesb-i kuvvet ve miknet (güç) etmesini arzu ederiz.” sözüyle de Türkiye ile dostane ilişki içinde oldukları mesajını vermek ister. Gazete Avusturya'nın bu açıklamalarla hakiki manada bir dost olamayacağını, zira onun Bosna Hersek politikasının Avusturya'nın hakiki siyasetini ortaya koyduğunu belirtir.⁷⁶

Kont Ernetal Avusturya'nın hal-i hazırda Avrupa siyasetinde Osmanlılarla hoş geçinmek ve Osmanlıların terakki ve tealisini istemesinin arkasında yalancı bir dostluk olduğu ileri sürülür. Gazetede: “Fakat bu gün her zaman söylediğimiz gibi biz Osmanlılar mazinin o elim sefahat mezalimini yaşadıkdan sonra gayr-ı dostlarımız olmaları icap eden devletlerin ibzal ile sarf ettikleri manalı teessümlere tahammül edemeyecek bir haslete malik olduğumuzu ispat edemedikse buna teessüften başka elden bir şey gelmez.” denilmektedir. Avusturya'nın dostluğunun sahte ve aldatmacadan ibaret olduğunun Kont

⁷⁶ “Kont Ernetal'in Beyanati”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 2.

Ernetal'in Avusturya Delegasyon Meclisi'nde söylediği şu sözünün ispat ettiği vurgulanır: "Senelerden beri Garbın Şark ahvaliyle münasebeti var. O münasebetle der ki Avusturya Macaristan bu yolda öteden tuttuğu mesleği terk etmeyecek ve daha iyi bir mevki tutacaktır."⁷⁷

8 Teşrin-i Evvel 1326 tarihinde Viyana'dan gönderilen telgrafta, Avusturya – Macaristan İmparatorluğu Delegasyon Heyet-i Dışişleri Meclisi'nde Kont Ernetal'in bir nutkuna yer verilir. Bu nutukta, Makedonya ıslahatı, Balkan siyaseti, Rusya ile ilişkiler ve Romanya – Türkiye antlaşmasından bahsedilir.

Havadis-i Hariciye kısmında, Rus General İspiridoviç'in Türkiye hakkında beyanatına yer verilir. Petersburg'dan 10 Teşrin-i evvel tarihli *Osmanişir Loyd* gazetesine yazılan mektupta, General İspiridoviç'in Moskova'daki Slav kulübünde irad ettiği nutukta Türkiye hakkında pek çok söz sarf ettiği belirtilir. Gazete üç saat devam eden bu nutkun çok hararetli ve Rusların Kafkasya'yı eline geçirmek azminde olduğunu, Türklerin geçmişteki muharebeleri unutmayıp daima hasım olacaklarını belirttiğini, Rusya'da 30 milyon Müslüman'ın olduğunu, 1909 senesi yazında Hilmi Paşa'ya Kafkasya'yı ziyaretinde büyük hürmet gösterildiğini, bunları manidar bulduklarını, Rusya'nın Kafkasya İslam unsuruna Türkler tarafından vukubulan kışkırtmalara karşı müsamahkarane bir meslek takip ettiğini belirtir. Bir de bu nutukta Anadolu'daki Türk nüfusuna dair bir istatistikî bilgi verilir ki bu gerçekleri yansıtmaz. Bu nutukta Türkiye'deki Türklerin nüfusunun ancak 4 milyon 7 yüz civarında olduğu ifade edilir. Türkiye'deki Hristiyan'lara yardım edilmesi gerektiğine, o zaman Türkiye hükümetinin kendi kendine sükut edeceğine, bunun haricinde takip edilecek siyasetin Türkiye'nin menfaatine olacağına dair Rusya'nın politikasına yer verir. Gazete, General İspiridoviç'in yukarıda belirtilen politikasıyla garip bir küstahlığa cüret ettiğini, bu politikaya İstanbul'da ehemmiyet verilmeyeceğini, zira Rusya'nın eski gücünden çok uzak olduğunu, kara ve deniz gücüne sahip bulunmadığını belirtir.

Gazete, Rusya'nın Slav politikasından bahseder. Rusya'nın, Balkanlarda bir Slav ittifakı kurulması için çaba sarf ettiğine, bu ittifakın gerçekleşmesi için Türkiye'den bağımsız olmak şartıyla bir birleşik Balkan hükümetinin meydana getirilmesi gerektiğine, Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ'dan oluşacak bu birliğin Türkiye'nin kuvvetinden daha fazla olması gerektiğine dair siyasetini ele alır. Rusya'nın böyle bir oluşuma ve Girit limanı ile Rodos adalarının Yunanistan'a ilhakına destek vereceği, bu gerçekleştiği takdirde Jön Türklerin Bahr-i Siyah ve Batum limanlarına dair taleplerinin kendiliğinden düşmüş olacağı bilgisine yer verir. Gazete, Slav komitelerinin Rusya'nın Balkan ve Slav politikasına dair teklifini kabul ettiğini bildirir.

Gazete, Balkan haberlerine sıklıkla yer verir. Bu dönem Balkanlarda karışıklıkların arttığı bir dönemdir. Özellikle Makedonya; Bulgarlar, Yunanlar, Sırlar arasında büyük çekişmelere gebe olmaktadır. Bu bölgede kurulan her çete, bölgenin mensup olduğu devletlere bağlanması için faaliyetlerde bulunmaktadır. Bulgarların kurduğu örgütlerin çete faaliyetleri bölgede asayişin bozulmasındaki en önemli amillerden biridir. Gazetede yer alan haberde Osmanlı hükümetinin Makedonya'da asayişini temin maksadıyla daha önce

⁷⁷ Pertev Tevfik, "Siyasiyat", **M**, numara 2, 6 Teşrinievvel 1326 Çarşamba, s. 1.

köylülerin silahını teslim etmelerini istediği, silahlarını hükümete teslim edecek olanların çeteler tarafından tehdit edilmesinden sonra silahların tesliminde sıkıntının yaşandığı belirtilir. Silahlarını çeteye teslim ettikleri iddiasıyla 10 Bulgar'ın asıldığı şayiası üzerine hükümetin bölgeye müfettiş gönderdiği, bu şayanın tamamen Osmanlı hükümetini zor durumda bırakmak amacıyla çeteler tarafından ortaya atıldığı bilgisi yer alır.⁷⁸

Bulgaristan hükümeti, Makedonya'da baş gösteren sorunun müsebbibi olarak gösterilir. Bu meselenin Balkan meselesi halledilmeden çözümünün sağlanamayacağı belirtilir. Makedonya'da Bulgar komitelerinin faaliyetlerinden bahsedilir. Komiteler işledikleri cinayetlerde öldürdükleri kişilerin üzerine İhtilal Komitesi Merkez Umumiyesi şeklinde komite mührünü bastıkları ifade edilir. Bulgarca bir varakada da "silah toplamak için işkence ve darp edilen Bulgarların intikamıdır" yazısından bahsedilir. Makedonya'da Bulgarların dışında Yunan ve Sırların faaliyetlerinden de bahsedilir. Özellikle Sırp öğretmenlerin Makedonya da Sırbistan lehine propaganda faaliyetinde bulduklarının tespit edilmesinden sonra bunların sınır dışı edildiklerine dair bir habere yer verilir.⁷⁹

"Bulgaristan ve Yunanistan" başlıklı yazıda⁸⁰ *Vemçu ta Yuşte* gazetesinin haberine dayanarak, Bulgaristan ve Yunanistan arasında kilise meselesine yer verilir. Bulgaristan'da Rumlardan ele geçirilen kiliseleri Yunanistan hükümetinin Bulgaristan'dan geri talep ettiğinden, Selanik'te münteşir Rumca gazetelerin beyanına göre de Makedonya'da Rumlar, Makedonlar ve Bulgarlar arasında devam edegelen husumetin ortadan kaldırıldığından, bir dostluk havası oluşturulduğundan bahsedilir. Hatta bazı mahallerde Bulgar cemaatinin kendilerine terk ve ihale olunan kiliseleri kabul etmeyerek, iadelerini talep ettikleri belirtilir.

Gazetede Osmanlı Devleti'nden ayrılan devletlerle olan siyasî ve sosyal sorunlardan da bahsedilir. Balkanlarda Türkiye'yi en çok uğraştıran meselelerden hudud meselesi üzerinde durulur. Karadağ hükümetiyle yaşanan sınır meselesi ele alınır. Özellikle Karadağ köylülerinin sınırda huzursuzluk çıkardıklarının, asayiş bozduklarının ve silahlı olarak sınırı geçtiklerinin tespit edildiği, bu durumun devam etmemesi için Karadağ hükümetine bir nota verildiği belirtilir. Bulgar, Karadağ, İtalyan ve Yunan hududlarında, hudud-ı ihlalin devam etmesinin mevcut sorunu daha da artırdığından bahsedilir. Ayrıca gazete dünyadaki gelişmelerden de uzak kalmaz, Çin, İspanya, Almanya, İtalya, Fas, İran, Rusya, Fransa, Portekiz'in siyasî ve iktisadî vaziyetlerine de değinir.

"Girit Meselesi" başlıklı yazıda⁸¹ *Times* gazetesinin Atina muhabirinin 9 Teşrin-i evvel 1325 tarihli mektubunda borç para meselesinin henüz halledilememiş olduğu için Osmanlı hükümetinin Girit üzerindeki hukuk-ı hükümrânının Yunanistan'a intikalini gerektirdiği vurgulanır. Bu durumun başlangıçta bir hoşnutsuzluk meydana getirdiği belirtilirse de yavaş yavaş sona erdiğinden bahsedilir. Gazete böyle bir şeye katiyen ihtimal vermediklerini, "Osmanlılar ölümler Girit'i vermezler" sloganını yazsalar da Avrupa'nın dört büyük devletinin Girit meselesinde Yunanistan tarafında yer aldıklarını belirtir.

⁷⁸ "Makedonya Ahvali-Bulgar Çeteleri", **M**, numara 2, 6 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba, s. 4.

⁷⁹ "Türkiye ve Sırbistan", **M**, numara 2, 6 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba, s. 4.

⁸⁰ "Bulgaristan ve Yunanistan", **M**, numara 1, 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 3.

⁸¹ "Girit Meselesi", **M**, numara 1, 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 3.

Gazete, Yunan hükümetinin sinsi siyasetinden de bahseder. Meşrutiyetin ilanından itibaren menfaatlerini gizleyen bir siyaset takip ediyorken, Venizelos'un iktidara gelmesinden sonra asıl maksadını ortaya çıkardığını, Girit adasının ilhakı meselesini bir emr-i vaki haline koymaya çalıştığını, Girit'in Yunan toprağı olduğuna dair Avrupa efkarını yanlarına çekmek için çalıştıklarını ve bunda başarılı olduklarını vurgular.⁸²

Yunanların Girit'i ilhak etmesinden sonra Yunan mallarına karşı başlatılan boykotaj sonrasında kendini mazlum bir taraf olarak göstermek için elinden geleni yaptığı, Girit'i eline geçirmek için her türlü yola başvurduğu belirtilir. Osmanlılarla sulh içinde bir siyaset takip edeceklerini dünyaya duyurmalarına ve Girit'in hukuken bir Osmanlı toprağı olmasına rağmen, Girit'e dair isteklerinden geri durmadıkları, bu yönüyle Yunanistan'ın sinsi ve ikiyüzlü bir siyaset güttüğünden söz edilir. Yunan krallığının tehlikede bulunduğu rivayetlerinin ve nümayişlerinin maksadının Avrupa hükümetlerini Yunan tarafına çekmek olduğu, bunun Girit'in Yunanlara ilhakı için yapılmış birer hayali siyaset olduğu, bu siyasette Venizelos'un tesiri ve hilesi olduğu belirtilir. Yunanistan'ın bu gizli siyasetine karşı sessiz kalmanın artık bittiği ifade edilir. Osmanlı hükümetinin haysiyet ve millet yararına dokunan her şeyde sükut ve itidalini muhafaza edemeyeceğini, Osmanlı hükümetinin bu tür bir siyasete karşı vereceği en güzel cevabın her türlü münasebeti kesmek olduğu söylenir. Yunanistan'ın bu siyasetinden vaz geçinceye kadar Osmanlı Devleti'nin sefirini geri çekmesi gerektiği, belirtilir.

“Türkiye-Yunanistan” başlıklı yazıda⁸³ bazı Yunanların Pan-Helenizm propagandası yaptığından dolayı sınır dışı edildiklerinden bahsedilir. Hatta Yunan elçisi Papadopulos'da Pan-Helenizm propagandası yaptığı için sınır dışı edilir. Yunan elçiliği baş tercümanı, Hariciye Nazırı Refet Paşa'yı ziyaretinde bu meseleden bahsederek, kendisine bu hususta bilgi verilmesini ister. Paşa, “Gerek Papadopulos'un gerekse sair Yunanilerin tard ve tebidleri asayiş-i umumiyyeyi temin etmek maksadına mübteni (dayanan) olduğunu kanununun ahkâmına muvafık (uygun) bulunduğunu” beyan eder. Osmanlı hükümeti ülkede yabancı propagandalarının yapılmasına katiyen müsaade etmeyerek, kanuna mugayir hareket edenlerin kesinlikle sınır dışı edildiğinden bahseder. Emniyet-i Umumiye Müdürü Galip Bey, “Asayiş-i ihlal maksadıyla ülkemize gelen yabancıları hiçbir zaman kabul etmeyeceğiz” der. *La Turquie* gazetesinin beyanına göre Yunanların Osmanlı topraklarından sınır dışı edilmeleri için Dahiliye Nezareti tarafından verilen emir üzerine Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti yeni bir nizamname tanzim eder. Bu nizamnamede, Osmanlı sınırları içinde asayiş-i ihlal edecek faaliyetlerde bulunan Yunanların zabıtaca tutuklanarak sınır dışı edilmesi, hiçbir sanat ve meşguliyetleri olmayanların kesinlikle kabul edilmeyecekleri yer alır. Sınır dışı edilecekler 1 hafta mühlet verileceği de nizamnamede yer alan maddeler arasındadır. Bu nizamnamenin Mısır'da bu maksat üzerine düzenlenmiş nizamnameden iktibas edildiği belirtilir.

Gazetede Havadis-i Hariciye başlığı altında İran'a dair haberlere de yer verilir. İran'a sıklıkla yer verilmesinin en önemli sebebi 1905 yılında İran'da meşrutiyetin ilan

⁸² “Yunan Hükümetine Karşı”, **M**, numara 5, 9 Teşrin-i evvel 1326 Cumartesi, s. 1.

⁸³ “Havadis-i Hariciye: Türkiye-Yunanistan”, **M**, numara 14, 26 Teşrin-i sani 1326 Cuma, s. 2.

edilmesidir. “İran Ahvalı” başlıklı yazıda⁸⁴ İran’ın siyasî ve güvenlik politikasına değinilir. *Osmanişir Loyd* gazetesinin Tahran muhabirinden gelen bilgiye göre, İran’da güvenlik bunalımının yaşandığından bahsedilir. İran’da meşrutiyetin ilanından sonra özellikle aşiretlerin bir takım isyanlar çıkarttıkları, aşiretler arasında vukubulan gerginliklerin İran’ın güvenliğini tehdit ettiği bildirilir. Avrupa gazetelerinin İran’da bulunan Avrupalıların aşiret isyanlarıyla can ve mal güvenliklerinin olmadığı iddialarından bahsedilir. Yazıda, İran’da meydana gelen iç karışıklıklar Avrupa devletlerinin İran üzerinde yürüttükleri siyasete bağlanır.

“İran’da Ruslar ve İngilizler” başlıklı yazı⁸⁵ ise İngiltere hükümetinin İran’a verdiği notadan bahseder. Notada İran’ın ihtilalin önünü alması tavsiye edilir. “İngiltere ve İran” başlıklı yazıda⁸⁶ da İngiltere’nin İran’ın güneyinde cereyan eden isyana dair bir beyanname hazırlayarak İran hükümetine verdiğini, burada İngiltere ve Rusya hükümetlerinin daima birlikte hareket ettiklerini, İran’ın paylaşılmasının şimdilik mevzubahis olmadığını, İngiltere ve Rusya’nın İran’ın içişlerine müdahale etmeyeceğini ele alır.

2.2.5.İktisat: Gazete, liberal iktisadî politikaları savunur. Hükümetin halkı müteşebbisliğe teşvik etmesi gerektiğini belirtir. Meşrutiyet döneminde müteşebbis sayısının hemen hemen çok az olduğunu ifade eder. Ticarete çok az sayıda Türk’ün ismine rastlandığını, bunun da çok üzücü ve esef verici bir durum olduğunu söyler. Gazete: “Her gün hakimiyet-i milliye diye bağıryoruz. Hakimiyet-i milliye demek hal-i hazırda iktisadi bir nüfuz tesire malik olmak demektir. Eğer biz iktisadi bir nüfuz ve kuvvete malik olamaz isek hiçbir vakit hakim, amir olamayız” der. Memleketin servetine, iktisadına ve kuvvetine sahip olmak gerektiğini, buna sahip olmadıkça yalnız hizmetkar ve bekçi mevkiinde kalınacağından bahseder.⁸⁷ Memlekette şahsi teşebbüsün gelişmemesini hükümete bağlamanın yanlış olduğunu savunur. Hükümetin iktisadi himaye etmesi gerektiğinin vurgulanmasını da yanlış bulur. Hükümetin bu yolu takip etmesinin doğru olmadığı, iktisadi himaye etmesinin mahzurlu ve zararlı olduğunu vurgular. Hükümetin himayesine mazhar olanların daima az çalışacaklarını terakkiden ve tekamülden uzak duracaklarını belirtir.

Gazeteye göre teşebbüsü şahsi demek hiçbir kuvvete istinad etmeden çalışarak para kazanmaktır. Avrupa’nın gelişmesinin başlıca sebebinin, ferdin kuvve-i hariciyeden yardım istemeden kendi kendine çalışması olduğu belirtilir. Halkımız bu cesaret-i medeniyeye sahip olmadığı için memlekette iktisadın ve ticaretin gelişmediği vurgulanır. Gazete, halkın iktisaden güçlenmesini ister. Halkın “hükümetin muavenet ve müzaheretinden uzak dursun. Kendi kendine kendi kuvvetiyle servetini temin edebilsin” ifadesiyle, halkta bu hususta istidad olduğu, ancak cesaretinin olmadığı belirtilir.⁸⁸ Batı’nın bugünkü gelişmesini şahsi teşebbüse borçlu olduğunu, bizde bunun gelişmediğini, bu yüzden halkın her şeyi devletten beklediği ifade edilir. “Bizde gençlerimizden

⁸⁴ “Havadis-i Hariciye, İran Ahvalı”, **M**, numara 2, 6 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba, s. 3.

⁸⁵ “İran’da Ruslar ve İngilizler”, **M**, numara 2, 6 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba, s. 3.

⁸⁶ “İngiltere ve İran”, **M**, numara 3, 7 Teşrin-i evvel 1326 Perşembe, s. 2.

⁸⁷ “Siyasiyat: Teşebbüs-i Şahsi”, **M**, numara 7, 10? (11) Teşrin-i evvel 1326 Pazartesi, s. 1.

⁸⁸ Agm., s. 1.

ihtiyarlarımıza kadar hepimiz bab-ı hükümete iltica eder, millete bar (yük) olmak isteriz.”⁸⁹ Gazete, memleketin, zengin madenlerini taze ve el değmemiş ormanlarını işletecek, ticaretini güçlendirecek ve artıracak metin ve müteşebbis kollara muhtaç olduğunu vurgular: “Artık Osmanlılar biraz müteşebbis olsunlar. Gelecek teşebbüsle emin olmalıdır. Teşebbüsü şahsi memleketin ve memleketin evlatlarının refah ve saadetidir.”

2.2.6. Sanat ve Eğitim Yazıları: *Muahede* gazetesi memleketin inkişafının sadece iktisadî açıdan gerçekleştirilemeyeceği kanısındadır. Eğitim ve sanat sahasında da ülkenin terakki etmesinin gereğini vurgular. Gazete, sanatın meşrutiyetle birlikte az da olsa gelişme kaydettiğini, ancak bununla yetinilmemesini, Avrupa sanatının ülkede canlanması için gayret sarf edilmesi gerektiğini belirtir. Gazete, Türkiye’de sanat faaliyetlerinin gelişmesini ve ilerlemesini ister. Tiyatro ve opera gibi sanatların kültürel ve sosyal gelişmeyi sağlayacağını, bu sebeple bu tür sanatlara gereken önemin verilmesi gerektiğini ifade eder.

“Tiyatro Tenkidi” başlıklı yazılarda, Meşrutiyet Döneminde sanatsal faaliyetler ele alınır. Opera ile tiyatronun gelişeceği, tiyatronun gelişmesinin ülkenin kültürel açıdan gelişeceği, dolayısıyla aydın bir toplum oluşacağı üzerinde durulur. Meşrutiyetin ilanından sonra, Türkiye’de sanat hayatının ele alındığı “Bizde Birinci Operet Kumpanyası” başlıklı yazıda⁹⁰, Türkiye’de sanat hayatının çok zayıf olduğu, meşrutiyetin doğuşundan beri bu sahada kıymetli bir sanata tesadüf edilemediği ileri sürülür. Sanatın gelişmemesinin üzüntü ve kaygı verici olduğunun belirtildiği yazıda, sanatın mutlak surette gelişmesinin gereğine vurgu yapılır. Yazıda, Beyoğlu ile İslam mahalleri mukayese edilir. Beyoğlu’nda Avrupa tarzı hayat yaşandığını, opera sanatının icra edildiğini, buna mukabil Müslüman mahallerde ise zevk namına hezeyan, sanat ve temaşa namına rezalet bir yaşam ve anlayışın hakim olduğu vurgulanır. Yazıda geleneksel temaşa oyunumuz olan Karagöz tenkit edilir. Senelerden beri oynatılan Karagöz’den başka bir sanat icra edilmediğinden bahsedilir. İptidaî bulduğu Karagöz oyununun, medenî hale getirilmesi gerektiği vurgulanmakta, özellikle Batı da olduğu gibi müzikal hale getirilmesinin görselliği zengin hale getireceğine vurgu yapılır. Yakın zamanda da buna benzer bir çalışmanın da başlatıldığı ifade edilir. Örneğin Zeki Bey isimindeki musikişinas bir şahsiyetin, Karagöz’ün bu ihtiyacına cevap verdiği belirtilir. Zeki Bey’in yaptığı beste ile Karagöz’e bir yenilik getirdiğini, bunun da Şark’a mahsus bir incelik olduğu ifade edilir. Bunun yanında operetlerin de sanatsal açıdan memleketimizde sanatın gelişmesine önemli katkı yapacağı söylenir. Bir Ermeni operet hanım Kuharik Şirinyan, Melina, Rana Dilberyan hanımların da ümit verdiklerinden bahsedilir.

Gazete, eğitimi modern hale getirmek ve medenî milletler içinde yerimizi almak için çaba sarf eder. Modern bir eğitimle daha kaliteli ve daha faydalı bir kimlik inşa edileceği üzerinde duran gazete, eğitim müesseseleri kadar, bu müesseseleri idare edenlerin de revize edilmesi gerektiğinin altını çizer. Özellikle eğitim müesseselerine ihtiyaca ve

⁸⁹ Agm., s. 1.

⁹⁰ Şehabeddin Süleyman, “Bizde Birinci Operet Kumpanyası-Tiyatro Tenkidi”, **M**, numara 2, 6 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba, s. 1.

sahasında uzman öğretim elemanı tayininin yapılmasının daha kaliteli bir eğitimin verilmesini sağlayacağı ele alınmakta ve öğretim elemanları arasında fırka tartışmalarının son bulup ilmî çalışmalarla zaman harcanmasının gereğine değinilir. Necdet Sabihi, “Makale-i Mahsus, Maarif Nezareti, Tıp Fakültesi” başlıklı yazısında⁹¹, Haydarpaşa’da açılan Tıp Fakültesi’nin programını, ders içeriğini, bütçesini, gereksiz yapılan harcamaları, hocalara ve asistanlara vs. öğretim elemanlarına verilen yüksek maaşı tenkit eder. Tıbbiye-i Mülkiye ve Tıbbiye-i Askeriye’nin birleştirilmesinin gündeme geldiği, bir Tıp Fakültesi’nin teşkili için Maarif Nezareti’nin bir çalışma başlatarak bir komisyon kurduğu, ancak bu komisyonun ilmî değil politik açıdan muallim seçtiğinden ihtilafa düşüldüğü, bu yüzden çalışmaların sekteye uğradığı, iki tıp okulunun birleştirilmesiyle öğrencilerin Maarif Nezareti’ne müracaat etmeleriyle yarım kalan çalışmaların tamamlandığı, türlü gailelerle açılabilirdiği, düzenli bir programının olmadığı, bunun giderilmesi için Avrupa’nın farklı tıp okullarının programlarının tercüme edilmesiyle bir program oluşturulduğu belirtilir. Bu programın birinci sınıf öğrencilere tatbik edilmesi gerekirken, bütün sınıflara şamil kılındığı ifade edilerek tenkit edilir. Bu programın son sınıf talebelerine de uygulanmasıyla, birinci sınıf dışındaki talebelerin farklı bir eğitim programı ile karşı karşıya kaldığı, bunun da eğitim açısından oldukça sakıncalı olduğu vurgulanır. Son iki üç sınıf, derslerini hastanelerde görecektirdi. Ancak hastanelerin her birinin İstanbul’un farklı semtlerinde olduğu, talebenin ev, hastane ve okul arasında çok zaman kaybedeceği vurgulanır. Şimdiye kadar dersleri nazarî olarak gören bir talebenin birden amelî olarak ders görünce, bunu tam olarak kavrayamadığı belirtilir. Yeni programın hatırı için bazı sınıfların en önemli dersleri görmedikleri ileri sürülür. Örneğin o sene diploma alacak olanların bakteriyoloji görmeden tabib diploması alacaklarından bahsedilir. Yazar, “Bakteriyoloji bilmeyen bir adam doktor olabilir mi?” diye sorar. Hatta talebelerin hocalarına bize bakteriyoloji öğretmediniz diye şikâyet de buldukları dahi vaki olmaktadır. Onlarda kendi kendilerine hariçte öğrenebilecekleri cevabını verdikleri ifade edilir. Yazıda “Madem bu gibi mühim şeyler dışarıda öğrenilecekti, devlet niçin bu fakülteleri açmakta?” diye de bir soru sorulmakta ve Maarif Vekili tenkit edilmektedir. “Acaba Maarif Nazırı efendi hazretleri nezaret sandalyesini işgal ettikleri vakit bunlar hakkında bir parça zihinlerini yordular mı? Tıp Fakültesi hakkında bir fikir edindiler mi?” diye sorar ve her yerde olduğu gibi bizde de Tıp Fakültesi’nin müstakil olması gerektiği teklif edilir.

Evra-1 Varide kısmında “Hakikate Doğru” başlıklı yazıda⁹², maarifimizin sorunları ele alınır. Gazete “Niçin maarifimiz bozulmaktadır?” sorusuyla yazıya başlayarak, Nezaret’te düzenli bir faaliyet gösterilmediğinden yakınır: “Bir itimada mazhariyetle mukim (oturan) nezarete atanan Emrullah Efendi, Nezaret’in tenvir-i tanzimi-i umuruna başaramayacağını hala anlamadınız mı? Bu suallere her gün süren bu suallere verebilecek çok, pek çok cevap var.”

Maarif Nazırı Emrullah Efendi’nin uygulamaları eleştirilir. Muahede’nin kurulmasından beri eğitime olan ilgisi “maarif hakkında ki mütalaatı ihtaratı vatanına

⁹¹ Necdet Sabihi, “Makale-i Mahsus, Maarif Nezareti, Tıp Fakültesi”, **M**, numara 3, 7 Teşrin-i Evvel 1326, s. 1.

⁹² Muhammed Lütfü (Zile), “Hakikate Doğru”, **M**, numara 4, 8 Teşrin-i evvel 1326 Cuma, s. 3-4.

hidmet ve menfaat-ı fert muhabbet ve meftuniyeti”nden ileri gelir. “Vatanın yararına milletin hadim ve yararına olmak için saha-i intişarda cilve yapan bu gibi gazeteler velev ufak olsun vatan ve milletin fenalığıyla” ilgili meselelere kati surette göz yummayacakları belirtilir. Gazete, maksadını şu şekilde açıklar: “Milletin, millet-i Osmaniye’nin bu gün namuskar ellere metin fikirlere süratli işlere ihtiyacı pek çoktur. Maarif Nezareti’nin icraatı muamelatında ki hataları görüp de söylememek hatadır. Zannolunurdu ki Emrullah Efendi Maarif Nezareti’ne gelirse maarif o müthiş intizamsızlıklar yolsuzluklar yalnız nazırlardan değil hatırlardan da atlatılmış olacak eyvah ki eski atalet ve tereddüdünde nezaret baştanbaşa aynı. Acaba nezaretin nazarı mahsus sandalyesinde muvaffakiyetsiz bir nazır, istirahat olup da işleri mihver-i daimi karışmasında deveran edecek de zavallı millet bu müthiş haller karşısında mahzun keder veren mi bakacak öyle mi işte olmamalı ve olamazda.” “Bugün mekatib-i aliyeden mekteb-i ibtidaiye kadar gidip gezmeli dikkatli bakmalı araştırmalı işte göreceksiniz ki intizamlı bir idaresi kararlı bir programı yok, fakülte - lise namı gazetelerde işitiliyor. Garip hükümet medeni mekteplerinin ders programlarını ve lise ve fakülte nizamlarını Emrullah Efendi bir defa nazar-ı dikkate alıp geçirseler ihtimal ki uzmandan ibaret bir komisyon akdedilerek tatbikatta bulunurlarsa belki bizim mekteplerde onların o muhteşem mekteplerine benzemek yanaşmak tarikine girer.”

Tiyatro Tenkidi başlıklı bölümde “Şüpheli Çocuk 2 Perde” oyununa yer verilir. Yazıda, bu oyunu izleyenlerin oyundan çok haz aldığı, beğendiği ancak oyuncuların eserin hakkını veremedikleri ele alınır. Örneğin rollerin dağıtılmasında bir ihmal ve ilgisizlik olduğu, eserde Karagöz’e verilecek rolün pek mühim olması gerekirken unutulduğu, diğer rollere gereğinden fazla önem verildiği, Kabakçı ve Arap’a da dikkat ve itina edilemediği, Razikizade Narçin Bey’e daha fazla rol verildiği belirtilir. Eserin hususiyle en ziyade yaşayan, yaşatılan rolünün bu olduğu ifade edilir. Bu rolün mahallesinde ve mevkiinde olmamakla beraber, en ziyade seyri sürükleyen güzel bir piyes ve canlı bir karikatür olduğu yorumu yapılır. Şalgam Hoca rolünün izleyiciyi kahkahaya boğan oldukça güldürücü ve eğlendirici bir rol olduğu, ancak eserin müziğinin o kadar iyi düzenlenemediği eleştirisi yapılır. Yazar bu tenkidin olumsuz anlaşılmasını, bu eleştiriye gelecek için daha güzel sanat eserlerinin ortaya konması için yaptığını belirtir. Bunun bir tenkit değil bir tavsiye olarak kabul edilmesini ister. Sanatkarların arasında en ziyade muvafık olan Cemal ve Naşid Beyleri tebrik etmekte, kadın oyuncularından Melina Hanım ile Rana Dilberyan Hanımı unutmamak gerektiğini belirtmektedir. Yazar tiyatronun idare heyetine metanet ve ciddiyet de tavsiye etmektedir. Dikkat edilirse kadın oyuncular arasında devrin sosyal şartlarına bağlı olarak Türk ve Müslüman hanımlar bulunmamaktadır. Umumiyetle Rum ve Ermeni kadınlar rol almaktadırlar.

2.2.7.Kısa Haberler: *Muahede* gazetesinde kısa haberlere oldukça geniş yer verildiği görülür. Bu kısa haberler de siyasî ve sosyal meselelere değinilir. Elektrikle aydınlatma haberinden otomobil siparişine kadar birçok habere rastlanır. Örneğin Boğaziçi, Beyoğlu ve Galata taraflarının elektrikle aydınlatılmasının Şura-yı Devlet’in Macaristan’da Gaz Anonim şirketine verilmesi hakkında karar ve nizamnamenin sadarete

takdim edildiğine dair bir haber verilir.⁹³ Yine boğazlardaki kale topçu alaylarında kullanılmak üzere Harbiye Nezareti'nin Almanya'dan 11 adet Kanu otomobil siparişi etmek üzere olduğu haber alındığına dair bir bilgi yer alır. Ayrıca vefat haberlerine de yer verilir. Örneğin Trabzon mebuslarından İmadeddin Efendi'nin vefat ettiği, Dahiliye Nezareti'ne bildirilir.⁹⁴ Hatta Şüheda-yı hürriyet kahramanlarından Rodoslu Süleyman'ın vefat haberine de yer verilir.⁹⁵

Gazetede Portekiz kabinesinin istifası, Londra bankasında iskonto gibi haberler de yer alır. Belediye meclisinin kararıyla operaya yakın bulunan caddeye Avusturya - Macaristan imparatorunun ismine ithafen Fransuva Jozef ismi verildiği belirtilir. Ayrıca İlanlara da yer verilir. Özellikle yeni çıkan kitaplar tanıtılır. Örneğin "Tecelli" "Bu mecmuanın birinci numarası gayet nefis bir halde pazartesi günü intişar ediyor. 20 vasati sahifeden mürekkeb olup 20 paradır." Satılık ilanlarına da yer verilir. Satılık ilanlarının birkaç gün yayımlandığı görülür. Aktar ve tütüncü dükkanının birkaç gün gazete sütunlarında reklamına yer verilir. Beyazıt da Bakırcılar içinde Acele satılık atar ve tütüncü dükkanı ilanları yer alır: "Yeşil Tulumba'da vaki 103 numrolu tütüncü dükkanının Ve eşyası acele satılacağından dükkan-ı mezkurede icra-yı vekalet eden Ahmet Efendi'ye müracaat eylemeleri ilan olunur." Gazete, basımını yaptığı matbaanın da reklamını yapar. "Manzume-i Efkâr Matbaası kitap, ilan, gazete, kart gibi her nevi umur-ı tabiiyeyi nefis ve ehven (pek ucuz) bir surette tab eder." Bunların dışında ölüm, tayin ve emlak ilanları da gazetede yer alır.

SONUÇ

Muahede gazetesi, Meşrutiyet Döneminin içtimâî ve siyasî konularını tavsif ederek, Türk fikir hayatının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Muahede gazetesi bu hususiyetleri tanımamız, bilmemiz ve gelecek kuşaklara aktarmamız açısından birinci elden kaynak olma özelliğine sahiptir.

Demokrasi mesleğinin hadimi klişesiyle günlük edebî, siyasî, iktisadî bir ceride olarak yayım hayatına başlayan *Muahede* gazetesi, II. Meşrutiyetin çalkantılı döneminde meşrutiyetin, Kanun-ı Esasî'nin, demokrasinin, hak ve özgürlüklerin tesisi için çalışmış demokrat bir gazetedir. Gazete, 31 Mart Askeri İsyanı'ndan sonra basına getirilen sansüre rağmen memleketin sorunlarını ele almaktan ve hükümetin politikalarını tenkit etmekten geri durmamıştır. 24 sayısı çıkan gazete, kısa soluklu olmasına rağmen demokrasi ve meşrutiyet taraftarı çizgisinden ödün vermemiştir. Demokrasiyi meslek edinmiş bir gazete olan *Muahede*; siyasî, idarî, sosyal, iktisadî ve eğitim meselelerine sıklıkla yer vererek, ülkenin refahının ve saadetinin sağlanması için yayınlar yaparak hükümetin dikkatini bu hususlara çekmeye çalışmıştır.

Fikir gazeteciliği açısından değerlendirdiğimiz *Muahede*, basının özgür olması için çaba gösteren, hak ve özgürlüklerin savunuculuğunu yapan, hukukun üstünlüğüne inanan,

⁹³ "Elektrikle Tenvir", **M**, numara 2, 6 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba, s. 4.

⁹⁴ "Bir Mebusun Vefatı", **M**, numara 4, 8 Teşrin-i evvel 1326 Cuma, s. 3.

⁹⁵ "Şüheda-yı Hürriyetten Rodoslu Süleyman'ın Kabri", **M**, numara 7, 10?(11) Teşrin-i evvel 1326 Pazartesi, s. 2.

ırk, din ve mezhep ayırmaksızın Osmanlılığın devam etmesinden yana olan, memleketin ilerlemesi ve gelişmesi için havasından avamına kadar her Osmanlı ferдинin çalışması gerektiğinden bahseden bir görüntü çizmiştir. Özellikle demokrasi konulu tefrikayla kamuoyu demokrasi konusunda bilgilendirilmeye çalışılmış; ayrıca meşrutiyet, istibdad arasındaki farkı ortaya koyarak meşrutiyetin kazanımlarından bahsetmiş, ancak meşrutiyetin sadece bir gruba ait olmadığından, onun bütün millete şamil olması, her ferдин bundan istifade etmesi gerektiğinden, meşrutiyetin kimsenin tekelinde olmadığından, onun sahibinin millet olduğundan bahsetmiştir.

Gazete demokrasi ve meşrutiyetin en iyi idare olduğu, ona bütün Osmanlıların sahip çıkması gerektiği, Osmanlılığın devamının ve bütünlüğünün ancak bu kavramların layıkıyla işlenmesi ve tatbik edilmesiyle sağlanabileceği savunulmuştur.

KAYNAKÇA

a) Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.EUM.KADL., 1/12.

b) Araştırma Eserler

Ahmed Rıza, **Vazife ve Mesuliyet**, Mısır, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Matbaası, 1320.

AKŞİN Sina, **100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1980.

ANDAY Kadri Raşit, **Hatıralarım**, İstanbul 1947.

BİRİNCİ Ali, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası**, Dergah Yayınları, İstanbul 1990.

BİRİNCİ Ali, **Tarih Yolunda**, Dergah Yayınları, İstanbul 2001.

BİRİNCİ Ali, **Tarihin Gölgesinde**, Dergah Yayınları, İstanbul 1990.

ESATLI Mustafa Ragıp, **İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi**, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1975.

TÖKİN Firuzan Hüsrev, **Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasî Düşüncenin Gelişmesi**, Elif Yay., İstanbul 1965.

TUNAYA Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

TUNÇAY Mete, **Türkiye’de Sol Akımlar**, Cilt 1, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1978.

VARDAR Galip, **İttihat ve Terakki İçinde Dönenler**, Hazırlayan Samih Nafiz Tansu, Yeni Zamanlar, İstanbul 2003.

c) Makaleler

“Ahval-i Umumiye-i Siyasiye”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 2.

“Bir Mebusun Vefatı”, **M**, numara 4, 8 Teşrin-i evvel 1326 Cuma, s. 3.

- “Bulgaristan ve Yunanistan”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 3.
- “Devairde Faaliyete Bir Numune”, **M**, numara 3, 7 Teşrin-i evvel 1326 Perşembe, s. 3.
- “Elektrikle Tenvir”, **M**, numara 2, 6 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba, s. 4.
- “En Derin Yaralarımızdan”, **M**, numara 5, 9 Teşrin-i evvel 1326 Cumartesi, s. 2.
- “En Derin Yaralarımızdan”, **M**, numara 5, 9 Teşrin-i evvel 1326 Cumartesi, s. 2.
- “Evrak-ı Ceride”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i Evvel 1326 Salı, s. 4.
- “Evrak-ı Varide: Maarif Nezareti”, **M**, numara 3, 7 Teşrin-i evvel 1326 Perşembe, s. 3.
- “Girit Meselesi”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 3.
- “Havadis-i Dahiliye: İstikraz Meselesi”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 2.
- “Havadis-i Dahiliye: Memleketin Ahvali Dahiliyesi”, **M**, numara 10, 22 Teşrin-i sani 1326 Pazartesi, s. 3.
- “Havadis-i Dahiliye: Memleketin Ahvali Dahiliyesi”, **M**, numara 10, 22 Teşrin-i sani 1326 Pazartesi, s. 3.
- “Havadis-i Dahiliye: Memleketin Ahvali Dahiliyesi”, **M**, numara 10, 22 Teşrin-i sani 1326 Pazartesi, s. 3.
- “Havadis-i Hariciye, İran Ahvali”, **M**, numara 2, 6 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba, s. 3.
- “Havadis-i Hariciye: Türkiye-Yunanistan”, **M**, numara 14, 26 Teşrin-i sani 1326 Cuma, s. 2.
- “Hürriyet-i Matbuata Dair”, **M**, numara 23, 5 Kanun-ı Evvel 1326 Pazar, s. 1.
- “İfade-i Mahsûsa”, **Osmanlı**, sayı 1, 19 Teşrin-i Sanî 1313 / 1 Kanun-ı Evvel 1897.
- “İki Söz”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i Evvel 1326, Salı, s.1.
- “İngiltere ve İran”, **M**, numara 3, 7 Teşrin-i evvel 1326 Perşembe, s. 2.
- “İran’da Ruslar ve İngilizler”, **M**, numara 2, 6 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba, s. 3.
- “Kırmızı Kitab”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 3.
- “Kibar Gazetesi”, **M**, Numara 14, 26 Teşrin-i sani 1326 Cuma, s. 3.
- “Kont Ernetal’in Beyanâtı”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 2.
- “Makale-i Mahsus: Anarşistler”, **M**, numara 6, 9?(10) Teşrin-i evvel 1326 Pazar, s. 1.
- “Makale-i Mahsus: Demokrasi Mesleğinin Hadim ve Müdafii Olan Gazeteler Neden Kapanıyor”, **M**, numara 10, 22 Teşrin-i sani 1326 Pazartesi, s. 1.
- “Makale-i Mahsus”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i Evvel 1326, Salı, s. 2.
- “Makedonya Ahvali-Bulgar Çeteleri”, **M**, numara 2, 6 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba, s. 4.
- “Mesleksizlik”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 2.
- “Mesleksizlik”, **M**, numara 1, 5 Teşrin-i Evvel 1326, Salı, s. 1.

- “Muahede’nin Tefrikası 5”**, M**, numara 11, 23 Teşrin-i sani 1326 Salı, s. 2.
- “Muahede’nin Tefrikası: Demokrasi 1”**, M**, numara 19, 1 Kanun-ı evvel 1326 Çarşamba, s. 2.
- “Muahede’nin Tefrikası: Demokrasi 2”**, M**, Numara 20, 2 Kanun-ı evvel 1326 Perşembe, s. 2.
- “Muahede’nin Tefrikası: Demokrasi 3”**, M**, Numara 20, 2 Kanun-ı evvel 1326 Perşembe, s. 2.
- “Muahede’nin Tefrikası: Demokrasi 3”**, M**, Numara 20, 2 Kanun-ı evvel 1326 Perşembe, s. 2.
“Neşriyat”, **Şura-yı Ümmet**, sayı 39, 9 Teşrin-i Evvel 1319/22 Teşrin-i Evvel 1903.
- “Politika Panaroması”**, M**, numara 1, 5 Teşrin-i Evvel 1326, Salı, s. 3.
- “Politika Panoraması: Kurt Masalı”**, M**, numara 6, 9?(10) Teşrin-i evvel 1326 Pazar, s. 1.
- “Politika Panoraması: Kurt Masalı”**, M**, numara 6, 9?(10) Teşrin-i evvel 1326 Pazar, s. 1.
- “Politika Panoraması”**, M**, numara 1, 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 1.
- “Ricamız”**, Muahede**, numara 1, 5 Teşrin-i Evvel 1326 Salı, s. 4. (Bundan sonra M)
- “Siyasiyat: Teşebbüs-i Şahsi”**, M**, numara 7, 10?(11) Teşrin-i evvel 1326 Pazartesi, s. 1.
- “Siyasiyat: Teşebbüs-i Şahsi”**, M**, numara 7, 10?(11) Teşrin-i evvel 1326 Pazartesi, S. 1.
- “Şüheda-yı Hürriyetten Rodoslu Süleyman’ın Kabri”**, M**, numara 7, 10?(11) Teşrin-i evvel 1326 Pazartesi, s. 2.
- “Tatil”**, M**, numara 14, 26 Teşrin-i sani 1326 Cuma, s. 2.
- “Tedkikat: Terbiye-i Siyasiye”**, M**, numara 15, 27 Teşrin-i sani 1326 Cumartesi, s. 1.
- “Tedkikat”**, M**, numara 12, 24 Teşrin-i sani 1326 Çarşamba, s. 1.
- “Teşebbüs-i Şahsi”**, M**, numara 7, 10 Teşrin-i evvel 1326 Pazartesi, s. 1.
- “Teşkilat-ı Adliye ve Adliye Nezareti”**, M**, numara 4, 8 Teşrin-i evvel 1326 Cuma, s. 4.
- “Türkiye ve Sırbistan”**, M**, numara 2, 6 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba, s. 4.
- “Yunan Hükümetine Karşı”**, M**, numara 5, 9 Teşrin-i evvel 1326 Cumartesi, s. 1.
- Akarlı, Engin Deniz: “XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa’daki Nüfusunun Dinî ve İrkî Birleşimi”**, Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, sayı 59, Ağustos 1972, s. 17-22.
- Bilsel, Cemil: “Tanzimat’ın Haricî Siyaseti”**, Tanzimat**, cilt 2, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940.
- Birinci, Ali: “Siyasîleşmenin İlk Devresi, 24 Temmuz- 11 Haziran 1913” **Yeni Türkiye Özel Sayı**, 4 (23/24) 9/12.98, s.229-239.
- Hanioglu, Şükrü: “Osmanlıcılık”**, T.C.T.A.**, cilt V, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985.

- Lütfi Fikri, "Memurun Siyasetle İştigali Meselesi", **İfham**, numara 299-115, 26 Haziran 1328, s.1.
- Lütfi Fikri, "Reşit Akif Paşanın Layiha-i Kanuniyesi", **İfham**, numara 294-110, 21 Haziran 1328, s.1.
- Muhammed Lütfü (Zile), "Hakikate Doğru", **M**, numara 4, Numara 4: 8 Teşrin-i evvel 1326 Cuma, s. 3-4.
- Nacdet Sabihi, "Makale-i Mahsus, Maarif Nezareti, Tıp Fakültesi", **M**, numara 3, 7 Teşrin-i Evvel 1326, s. 1.
- Pertevev Tevfik, "Bizde Matbuat", **M**, numara 8, 12 Teşrin-i evvel 1326 Salı, s. 1.
- Pertevev Tevfik, "İntizam Vazife", **M**, numara 9, 13 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba, s. 1.
- Pertevev Tevfik, "Siyasiyat İhtiyacımız", **M**, numara 4, 8 Teşrin-i evvel 1326, Salı, s. 1.
- Pertevev Tevfik, "Siyasiyat", **M**, numara 2, 6 Teşrinievvel 1326 Çarşamba, s. 1.
- Şehabeddin Süleyman, "Bizde Birinci Operet Kumpanyası-Tiyatro Tenkidi", **M**, numara 2, 6 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba, s. 1.

d) Süreli Yayınlar

İfham

Muahede, 1-24 sayılar

Serbesti

Şark

EK: Muahede Gazetesinin İndeksi

Numara 1: 5 Teşrin-i evvel 1326 Salı

"İki Söz", "Mesleksizlik", "Telgraflar: Kral Manuel'in İstifası", "İspanya Başvekilinin Beyanata", "Portekiz Ahvali", "Paris'te Tatil-i Eşgal", "Yunanistan Kabinesi", "Sırbistan Veliahdının Sıhhati", "Sırbistan'ın Şikayeti", "Bi-taraf Rumeli Gazetesine Cevab", "Politika Panoraması: Yeni Hastalıklar", "Makale-i Mahsus: Portekiz Ahvali, İspanya'da Neler Olacak", "Ahval-i Umumiye-i Siyasiye: Kont Ernetal'in Beyanata", "Kırmızı Kitab", "Havadis-i Hariciye: Türkiye-Romanya Ticaret Mukavelesi", "Bulgaristan ve Yunanistan", "Yunanistan'da Buhran-ı Vükela", "Girit Meselesi", "Yenipazar Şimendiferi", "Havadis-i Dahiliye: Buhran-ı Vükela", "Maliye Nazırı", "Kabul", "Ziyaret", "İstikraz Meselesi", "Tedkik", "Donanma-yı Osmanî", "Rıcamız", "Zırlı İştirası", "Çırağan Sarayı", "Deraden", "Tatil: Yeni Söz Gazetesi", "Kırkbeş Seneden Beri", "Evrak-ı Varide", "En Son Havadis. Buhran-ı Vükela Var mı Yok mu?", "Hüseyin Bey'in (Cahit) Konağında"

Numara 2: 6 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba

Pertevev Tevfik, "Siyasiyat: Kont Ernetal'in Nutku Karşısında", "Makale-i Mahsus: Mübahis-i İçtimaiyeden", "Politika Panoraması: Yeni Kabine", "Telgraflar: Mösyö

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

Venezelos Kabinesi”, “Portekiz Aile Kraliyesi”, “İtalya ve Arjantin”, “Mösyö Stolipin(?)”, “Yunanistan Prensi”, “Türkiye’de Yunan Tebaası”, “Alsas Loren Meşrutiyet”, “Maliye Nezareti’nde Neler Oluyor”, “Muahede’nin Tefrikası: Biz de Birinci Operet Kumpanyası”, “Matbuat-ı Muhtereme-i Osmaniye’ye”, “Havadis-i Hariciye: İran Ahvalı”, “İran’da Ruslar ve İngilizler”, “Fransa’da Tatil-i Eşgal”, “Yunanistan Ahvalı”, “Türkiye-Yunanistan”, “Havadis-i Dahiliye: Buhran-ı Vükela”, “Mahmut Şevket Paşa”, “Tebliğat-ı Resmiye”, “Rıza Nur Bey”, “İstikraz Meselesi”, “Sadr-ı Esbak Kamil Paşa Hazretlerinin Beyanattı”, “Elektrikle Tenvir”, “Otomobil Siparişi”, “Taşrada Cinayattı Müteselsile”, “Makedonya Ahvalı: Bulgar Çeteleri”, “Şimendifer Vakası”, “Türkiye ve Sırbistan”, “Kolera”, “Buhran-ı Vükela Hakkında”

Numara 3: 7 Teşrin-i evvel 1326 Perşembe

Necdet Sabihi, “Makale-i Mahsus: Maarif Nezareti, Tıp Fakültesi”, “Ebuzziya Tefvik Bey Niye Gitmedi?”, “Politika Panoraması: Dahili İstikraz Yapacaklarmış”, “Telgraflar: Kont Ermetal’in Yeni Bir Nutku”, “Havadis-i Hariciye: Kral Jorj ve Mösyö Venezelos”, “Makedonya Ahvalı”, “Avusturya-Macaristan Harbiye Nezareti’nin Beyanattı”, “Londra’da Bir Bankanın İflası”, “Yunanistan Kabinesi”, “Lizbon Ahvalı”, “Tatil-i Eşgalin İnkıta”, “Sırbistan Veliahdı”, “Karadağ’a Muhaceret”, “Bulgaristan’da Bir Bankaya Hücum”, “İngiltere ve İran”, “Türkiye-Romanya Müşareket-i Askeriyesi”, “Romanya Meclis-i Mebusanı’nda İstizah”, “Türkiye-Bulgaristan Ticaret Mukavelesi”, “Bulgar Firarileri”, “Tard ve Tebid”, “Havadis-i Dahiliye: Huzura Kabul”, “İstifa”, “Rıza Nur Bey”, “İtilaf”, “Muhasebat-ı Umumiye Kanunu”, “Azimet”, “Tard ve Tebid 2”, “Tecavüz”, “İstikraz Meselesi”, “Hudud-ı Hadidiye İlhakı”, “Şimendifer Vakası”, “İdam”, “Derdest”, “Gazeteler”, “Evrak-ı Varide: Maarif Nezareti”, “Dersim Ahvalı”, “Salon Köşelerinde”

Numara 4: 8 Teşrin-i evvel 1326 Cuma

Pertev Tefvik, “Siyasiyat: İhtiyacımız”, “Telgraflar: İstikraz Meselesi”, “Yunanistan Kabinesi ve Tahlif-i Resmi”, “Portekiz Aile Kraliyesi”, “Sırbistan Veliahdı”, “İran ve İngiltere”, “Kraliçe Elizabet’in Katli”, “İran’da İrtica”, “Havadis-i Hariciye: General İspirodviç’in Türkiye Hakkında Beyanattı”, “Politika Panoraması”, “İran’da İngiltere ve Rusya”, “Alman Matbuatı”, “Osmanlı Tebaasının Şikayeti”, “Rus Mıntıkasında İngilizlerin Harekatı”, “Hükümet-i Osmaniye ve İran Meselesi”, “Muahede’nin Tefrikası: Tiyatro Tenkidi, Şüpheli Çocuk 2 Perde”, “Türkiye - Yunanistan Münasebatı”, “Venezelos Kabinesi”, “Havadis-i Dahiliye: Veladet-i Hümayunda Şenlik”, “Huzura Kabul”, “Kamil Paşa’nın Tekzibi”, “Tazminat Talebi”, “İrade-i Seniyye”, “Tünel Hakkında”, “Bir Mebusun Vefatı”, “Demiryolu İnşaatı”, “Sendika Teşkili”, “Dürziler Vakası”, “Buhran-ı Vükela”, “Evrak-ı Varide: Hakikate Doğru”, “Teşkilat-ı Adliye ve Adliye Nezareti”, “Çakırcalı Yüzünden”, “Yeni Ahlak”, “Salon Köşelerinde”

Numara 5, 9 Teşrin-i evvel 1326 Cumartesi

“Siyasiyat: Yunan Hükümetine Karşı”, “Telgraflar: Macar Delegasyon Heyeti”, Necdet Sabihi, “Makale-i Mahsus: İntihabat Nasıl Olmalıdır?”, “Politika Panoraması”, “Manevra Münasebetiyle”, “En Derin Yaralarımızdan”, “Havadis-i Hariciye”, “İstikraz Meselesi”, “İran Ahvalı”, “İngiltere ve İran”, “İngiltere Bahriyesi”, “Portekiz Ahvalı:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

Buhran-ı Vükela”, “Londra Bankasında İskonto”, “Türkiye ve Yunanistan”, “Fransuva Jozef İsmine İthaf”, “Türkiye ve Bulgaristan”, “Azerbaycan Ahvali”, “Makedonya Ahvali: Makedonya Slavların Hileleri”, “Banka Meselesi ve Bulgar Komiteleri”, “Sırbistan Veliahdı”, “Volter Zırhlısı”, “Portekiz Sosyalistleri”, “Fransa’da Tatil-i Eşgal”, “Havadis-i Dahiliye: Selamlık Resmi Alisi ve Hırka-i Saadet Ziyareti”, Şehir Emaneti Bütçesi”, “Müessesat-ı Sihhiye”, “Kolera Masarıfatı”, “Hazine Dar Ustasının Hatıratı”, “İstihbarat-ı Hususiyemizden”, Nazar-ı Dikkate”, “Rıza Nur Bey”, “Kadınlara Hürriyet Lazımdır”, “Bahriye Nezareti’nden Beklediklerimiz”, “Şirket-i Hayriye ve idare-i Mahsusa”, “Evrak-ı Varide: Muahede Ceride-i Muteberesine”, “Yeni Ahlak”, “Kanad”, “Salon Köşelerinde”

Numara 6: 9?(10) Teşrin-i evvel 1326 Pazar

“Nur’un (Rıza) Hürriyeti”, “Topalzade Fatsalı Osman Nuri Bey”, Perteve Tefvik, “Siyasiyat: İran ve Biz”, “Politika Panoraması: Kurt Masalı”, “Telgraflar: Mösyö Venizelos’un Beyanati”, “Portekiz Cumhuriyeti”, “Paris’te Bir Vaka”, “Türkiye ve Sırbistan”, “İran Ahvali”, “İstikraz Meselesi”, “Portekiz Ahvali”, “Yunan Kabinesi”, “İngiltere ve Rusya”, Makale-i Mahsus: Anarşistler”, “Havadis-i Hariciye: İstikraz Meselesi”, “İstikraza Dair Mübahese ve Yunanistan Hükümeti”, “İran’ın Ahvali Hazıra-i Dahiliyesine Bir Nazar”

Numara 7: 10?(11) Teşrin-i evvel 1326 Pazartesi

“Siyasiyat: Teşebbüs-i Şahsi”, “Makale-i Mahsus: Vahim Bir Kanaat”, “Telgraflar”, “Haftalık İcmal-i Dahili”, “Politika Panoraması”, “Türkiye ve İran”, “Türkiye ve Sırbistan”, “Türkiye ve Yunanistan”, “İstikraz Meselesi”, “Havadis-i Dahiliye: Veladet-i Hümayun”, “Meclis-i Vükela”, “Buhran-ı Vükela”, “Hidiv Abbas Hilmi Paşa”, “Şühedayı Hürriyetten Rodoslu Süleyman’ın Kabri”, “Men-i Müsademat”, “Maarif Nezareti’ne İthaf”, “Tahrir Emlak ve Arazi”, “Ergani Madenleri”, “Maden İşleri”, “Venizelos”, “Havran Ahvali”, “Evrak-ı Varide”, “İstanbul’da Kolera”, “Hayat-ı Ebedi ve ve Felsefe-i Ervah”, “Faust”, “Güzel Madam Dönis”

Numara 8: 12 Teşrin-i evvel 1326 Salı

Perteve Tefvik, “Bizde Matbuat”, “Makale-i Mahsus: İttifak ve Silah”, “Politika Panoraması”, “Telgraflar: Mösyö Venizelos’un İstifası ve Büyük Mitingler”, “Siyam Hükümeti”, “Müthiş Bir Kaza”, “Yunanistan Meclis-i Milliyesi”, “İstikraz meselesi”, “Hükümet-i Osmaniye ve Fransa”, Dr. Ali Süha, “Rıza Nur Bey Tahliye Edildi”, “Neşetbeyzade Sait Bey”, “Muahede Gazetesine”, “Haftalık İcmal-i Siyasiye-i Hariciye”, “Havadis-i Hariciye: İstikraz Meselesi”, “Portekiz Ahvali”, “Havadis-i Dahiliye: Arz-ı Tebrikat”, “İstikraz Meselesi”, “Bütçe Tevdii”, “Heyet-i Şura”, “Emniyet-i Umumiye Müdürü Galip Bey”, “Bahriye Nezareti”, “Ziyaret ve Müzakere”, “Mülkiye Tekaud Sandığı”, “Tayin”, “Tedkikat”, “Kolera”

Numara 9: 13 Teşrin-i evvel 1326 Çarşamba

Perteve Tefvik, “İntizam Vazife”, “Telgraflar: Mösyö Venizelos”, “Avusturya Macaristan Delegasyon Heyeti”, “Almanya İmparatoru”, “Paris’te Bomba”, “İtalya’da Yağmur”, “Romanya Hariciye Nazırı”, “Çar Nikola ve Mösyö İzverliki(?)”, “Portekiz Ahvali”, “Sırbistan Veliahdı”, “İstikraz Meselesi”, “Portekiz’de Tebeddül-i Sultanın Esbab-ı Asliyesi”, “Politika Panoraması”, “Havadis-i Hariciye: İran’ın Yeni Kabinesi”,

Turkish Studies

“İngiltere Notasına Cevap”, “İran İstikrazı”, “İran’da Alman Ticareti”, “İran Buhranı ve Rusya Hükümeti”, “Rusya İngiltere Mukarini”, “Makedonya Ahvalı”, “Bulgar Çeteleri”, “Bulgar Firarileri”, “Fransa matbuatının Mesleği”, “Lizbon Postası ve Kral Manuel”, “Havadis-i Dahiliye: İstikraz Meselesi”, “Huzur-ı Hümayuna Kabul”, “İrade-i Seniyye”, “Ziyaret”, “Memurin-i Zabitanın İstifası”, “Guraba-yı Müslimin Hastahanesi”, “Telgraf Hatlarının Tamiri”, “Müzakerat”, “Adana Ahvalı”, “Silah Mağazaları”, “Göriçe Hristiyan Arnavudları”, “İlbasan Darümuallimini”, “Derviş Hüma Bey”, “Şaki Derdesti”, “Peder Katli”, “Bomba Taharrisi”, “Cinayet”, Trablusgarb Vilayetinde”, “Evrak-ı Varide”, “Gazeteler”, “Salon Köşelerinde”, “Yeni Ahlak”, “Anadolu Komisyon Şirketi”

Numara 10: 22 Teşrin-i sani 1326 Pazartesi

“Tedkikat”, “Makale-i Mahsus: Demokrasi Mesleğinin Hadim ve Müdafii Olan Gazeteler Neden Kapanıyor”, “Politika Panoraması”, “Açık Mektup”, “Muahede’nin Tefrikası 3”, Cemal, “Ahmet Rıza”, “Havadis-i Hariciye: Girit Meselesi”, “Türkiye ve Almanya”, “Türkiye-İtalya”, “Havadis-i Dahiliye: Memleketin Ahvalı Dahiliyesi”, “Arabistan Ahvalı”, “Osmanlı Bankası ve Hazine Tahvilatı”, “Polislerin Faaliyeti”, “Emniyet-i Umumiye Teşkilatı”, “Kolera”, “İlk Defa Gönderilip Basılmayan Müdafaaamedir”, “Azad Gazetesi Sahibi”, “Meclis-i Mebusan Bakiyesi”

Numara 11: 23 Teşrin-i sani 1326 Salı

“Siyasiyat: Kabine-Beyanname”, “Politika Panoraması”, “Telgraflar: İngiltere’de İntihabat”, “Muahede’nin Tefrikası 5”, “Hudud Meselesi Münasebetiyle”, “Havadis-i Hariciye: Hakkı Paşa’nın Beyanatı ve Tan Gazetesi”, “Yunan Matbuatı”, “Osmanlı İran Hududunda Müsademe”, “Yeni Osmanlı Konsolosları”, “Portekiz Cumhuriyeti”, “Sırbistan’da Buhran-ı Vükela”, “Belçika Kraliçesi”, “Fuad Şükrü Bey”, “Havadis-i Dahiliye: İstifa”, “Müzakere”, “Şirket Teşkili”, “Mısır-Tunus-Trablus Şimendifer Hattı”, “Mahrukat Meselesi”, “Meclis-i Mebusan”, “Kumanoh(?) Ahvalı”, “Venizelos”, “Bulgaristan’da Tebdilat”, “Paris Sergisi”, “İlan”

Numara 12: 24 Teşrin-i sani 1326 Çarşamba

“Tedkikat”, “Politika Panoraması”, “Telgraflar”, “Fransa-Rusya İttifakı”, “Çin’de İntibah-ı Efkâr”, “İngiltere’de İntihabat”, “Şarkta İtalya’nın Terkiyat-ı Sanayiesi”, “İtalya ve Avusturya”, “Kayalarda”, “Havadis-i Hariciye: Türkiye’nin Siyaseti Hariciyesi ve Tan Gazetesi”, “Girit Meselesi”, “Times Gazetesi ve Türkiye Ahvalı”, “Venizelos ve Ahali”, “Yunanistan’da Tebdilat”, “Tahdid-i Hudud”, “Türkiye-Bulgaristan”, “Bulgar Çeteleri”

Numara 13: 25 Teşrin-i sani 1326 Perşembe

“Siyasiyat 2: Kabine-Beyanname”, “Telgraflar”, “Balon Vukuatı”, “Vapur Kazası”, “Sibirya’da Şimendifer Hattı”, “Fransa’nın Teşebbüsat-ı İstilaiyesi”, “İngiltere’de İntihabat”, “Politika Panoraması”, “Avusturya ve Sırbistan”, “Prens Napolyon’un Roma Seyahati”, “Makale-i Mahsus: Ne İstiyoruz Maarifimiz Hakkında”, “Havadis-i Hariciye”, “Türkiye ve Romanya”, “Türkiye ve İtalya”, “İran Ahvalı”, “Mavera-yı İran Hudud-ı Hadidiyesi”, “Ermeni Hastahanesi ve Memurinin Vazifesizliği”, “Fransa Sefareti”, “Şura-

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

yı Devlette”, “Tahvil”, “Meclis-i Mebusan”, “Makedonya Ahvalı”, “İştib(?) Ahvalı”, “Türk-Yunan Münasebeti”, “Fransa’da Amele Hayatı”, “Yeni Neşriyat: İnsaniyat”

Numara 14: 26 Teşrin-i sani 1326 Cuma

“Siyasiyat: Kabine-Beyanname”, “Telgraflar”, Cemal, “Makale-i Mahsus”, “Havadis-i Hariciye: Türkiye-Yunanistan”, “Venizelos İçin Nümayiş”, “Mısır Fevkalade Komiserliği”, “Bir Yunan Eşkiya Çetesiyle Müsademe”, “Türkiye ve İtalya”, “Bulgarlara Karşı Tedabir-i İnzibatiye”, “Bulgaristan’da Diploması Tebdilatı ve Matbaacıların Tatil-i Eşgali”, “Türkiye ve İran”, “Havadis-i Dahiliye: Buhran-ı Vükela”, “Kabinenin İstifası”, “Huzura Kabul”, “Harcırah”, “Arz-ı Şükran”, “İzmit’ten”, “İrtihal”, “Tatil”, “Kibar Gazetesi”, “Patrikhane Havadisi”, “Emel Yolunda”, “Meclis-i Mebusan”, “Muhaceret Meselesi, “Evrak-ı Varide”

Numara 15: 27 Teşrin-i sani 1326 Cumartesi

“Tedkikat: Terbiye-i Siyasiye”, “Siyaset”, “Telgraflar”, “Politika Panoraması”, “Makale-i Mahsus”, “Havadis-i Hariciye: Demokrasi Uyanıyor”, “General Dergüliç(?) Paşa ve Yeni Türkiye”, “Türkiye ve İtalya”, “Hükümet-i Osmaniye ve Fransa”, “Filistin’de Mukatelat”, Rum-Bulgar Münasebeti”, “Yemen Ahvalı”, “Çetelere Karşı”, “Karadağ Hududunda Müsademe”, “Ankara’da Tatil-i Eşgal”, “Bulgar Komitesinin Beyanati”, “Maliye Nezareti İdare-i Dahiliyesinde”, “Kayalar Muhabir Muhabir-i Mahsusumuzdan”

Numara 16: 28 Teşrin-i sani 1326 Pazar

“Siyasiyat: Rıza Nur Bey Meselesi”, “Politika Panoraması”, “Telgraflar”, “Avusturya’nın Fransa Sefiri”, “İngiltere’de İntihabat”, “Bir Fransız Muhabirinin Kahire’den Tardı”, Mahmut Nuri, “İzah”, “Havadis-i Hariciye: Türkiye-Bulgaristan Ticaret Mukavelesi”, “Bulgar Mahbusiyesinin Hali”, “Türkiye-Bulgaristan Hududu”, “Bulgar kralının Atina Seyahati”, “Türkiye ve Amerika”, “Havadis-i Dahiliye”, “Hilaf-ı Kanun-ı Duhul ve Sadriazam Paşa Hazretleri”, “Talat Bey’in Küfrü”, “Ermeni Patrikhanesi Meclis-i Millisi”, “Ermeni Hastahanesi”, “Buhran-ı Vükela”, “İstanbulvîst Fırkası”, “Düvel-i Muazzamaya Bir Muhtıra”, “Yemen Ahvalı”, “Tenkil-i Eşkiya”, “İmam Yahya”, “Kolera”, “Tatil”, “Vaz-ı Esas”, “Medeniyet”, “İdam”, “Trablusgarp Metropolit”

Numara 17: 29 Teşrin-i sani 1326 Pazartesi

“Muhterem Karilerimize”, “Makale-i Mahsus: İstanbul’da Farmasonlar”, “Politika Panoraması”, “Telgraflar”, “Almanya’nın Siyaseti Hariciyesi”, “İran İstikrazı”, Cemal, “Tedkikat”, “Amel-i Hukuk: Hakkı Paşa’nın Cevabı ve Matbuat-ı Mahalliye”, “Acı Tecrübeler”, “Havadis-i Hariciye: İngiltere’de İntihabat”, “Almanya’da Sosyalistler”, “Yunanistan Ahvalı”, “Havadis-i Dahiliye: Selamlık Resmi”, “İbrahim Temo Beyefendi”, “Kürek Hadisesi”, “Abdülhamit’in Depoları”, “İtilaf”, “Kolera”, “Gazeteler”, “Evrak-ı Varide”, “Genç Türk”, “Medeniyet”

Numara 18: 30 Terin-i sani 1326 Salı

“Siyasiyat”, “Telgraflar”, “İngiltere’de İntihabat”, “İspanya’da Fırtına”, “Politika Panoraması”, “Haftalık İcmal”, “Havadis-i Hariciye: Amerika-Türkiye Münasebeti Ticariyesi”, “Garip Bir Haber”, “Sofya’da Türkçe Gazete”, “Havadis-i Dahiliye”,

Turkish Studies

“Demokrasi Mesleği”, “Patent Vergisi”, “Girit Meselesi”, “Kabine”, “Boşo Efendi”, “Havran Ahvali”

Numara 19: 1 Kanun-ı evvel 1326 Çarşamba

“Makale-i Mahsus”, “Telgraflar”, “Politika Panoraması”, “Muahede’nin Tefrikası: Demokrasi 1”, “Hürriyet-i Matbuat”, “Havadis-i Dahiliye”, “Havran Ahvali”, “Arnavud Firarilerinin Avdeti”, “Bulgaristan’da Matbaa Amelesinin Tatil-i Eşgali”, “Bulgar İstikrazı”, “Teessüf”, “Yunanistan Ahvali”, “Havadis-i Hariciye: Sırbistan Meclisinde Ermeniler Meselesi”, “İran Ahvali”, “Evrak-ı Varide”, “Yolsuzluk Yüzünden Neler Çekiliyor”, “Adliye Nezareti Celilesine Açık Mektup”

Numara 20: 2 Kanun-ı evvel 1326 Perşembe

“Makale-i Mahsus: Yarın İçin”, “Telgraflar”, “Politika Panoraması”, “Muahede’nin Tefrikası: Demokrasi”, “Havadis-i Dahiliye: Zat-ı Şahane’nin Seyahati”, “Sara-yı Hümayun’da Ziyafet”, “Hürriyet-i Ebediye Tepesinde”, “Eşkiya Çeteleri”, “Mustafi Safvet ve Bizim Hürriyetperverler”, “Girit Meselesi”, “Yemen Ahvali”, “İngiltere Sefiri”, “Yunanistan’ın Tensikat-ı Askeriyesi ve Fransız Zabitanı”, “Havran Ahvali”, “Anadolu Mahsulatı”, “Bulgaristan Hududunda Tekrar Müsademe”, “Kamil Paşa”, “Selanik’te Muhacirin”, “Asar-ı Şekavel”, “Rumeli Ahvali”, “Havadis-i Hariciye: İran Ahvali”, “Afrika’daki Müsademe”, “Evrak-ı Varide”

Numara 21: 3 Kanun-ı evvel 1326 Cuma

“Sadrazam Hakkı Paşa’ya Açık Mektup”, “Siyasiyat: Girit-İran ve Biz”, “Fuat Şükrü Bey”, “Politika Panoraması”, “Esrarengiz Bir Usul ü Siyaset”, “Suriye Ahvali”, “Girit meselesi”, “Sandanski Fırkası”, “Maliye Nazırı”, “Talimhane”, “Rumeli Ahvali”, “Yemen’de Jandarma Teşkilatı”, “Mahsulat”, “Çakırcalı Ailesi”, “Seyyid İdrisi”, “Havadis-i Hariciye: Sırp Kralı”, “Meşrutiyet’te Bir Müsabaka İmtihani”, “İlan: Anadolu Komisyon Şirketi”

Numara 22: 4 Kanun-ı evvel 1326 Cumartesi

Muhammed Hadi Şirani, “Siyasiyat: Hürriyet-i Matbuat”, “Politika Panoraması”, “Telgraflar”, “Muahede Gazetesi’nin Tefrikası: Demokrasi”, “Makale-i Mahsus”, “Tevfik”, “Muahede Ceride-i Feridesine”, “Sadrazam Hakkı Paşa Hazretlerine Açık Mektup”, “Havadis-i Hariciye”, “Rusya Hariciye Nazırı’nın Paris ve Londra Seyahati”, “İngiltere’de İntihabat Mücadalatı”, “İran Ahvali”, “Havadis-i Dahiliye: Buhran-ı Vükela”, “Amerika Sefiri”, “İstikraz Meselesi ve İlk Avans”, “İstifa Şayiaları”, “Selamlık”, “Yemen Ahvali”, “Rumeli Ahvali”, “Suriye Ahvali”, “Eşkiya Çeteleri”

Numara 23: 5 Kanun-ı Evvel 1326 Pazar

“Siyasiyat: Hürriyet-i Matbuata Dair”, “Politika Panoraması”, “Telgraflar”, “Muahede Gazetesi’nin Tefrikası: Demokrasi Nazariyesinin Mebde-i”, “Havadis-i Dahiliye”, “Mekteplerin Küşadı”, “İstifa Şayiaları”, “Türkiye-İtalya Münasebeti”, “Molozlar”, “Ziyafet”, “Mülakat”, “Hudud Hadisesi”, “Sırp Muallimleri”, “Koleraya Karşı Tedbir”, “Osmanlı İstikrazı”, “Çar Nikola’nın Yevm-i Veladeti”, “Havadis-i Hariciye”, “İran Ahvali”, “Çin’de İntibah”, “İtalya ve Almanya”, “Bulgaristan Ahvali”, “Japonya

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

Hükümeti ve Sosyalistler”, “Evrak-ı Varide”, “Güzel Madam Dönis”, “İlan: Anadolu Komisyon Şirketi”

Numara 24: 6 Kanun-ı evvel 1326 Pazartesi

“Siyasiyat”, Ferruh Niyazi, “Makale-i Mahsus: Her Şeyi Hükümetten Beklemeyelim”, “Politika Panoraması”, “Muahede’nin Tefrikası”, “Havadis-i Dahiliye: Buhran-ı Vükela”, “Dünkü Meclis-i Vükela”, “Selam-ı Şahane”, “Afv-ı Şahane”, “Mekteb”, “Rapor İrsali”, “Türkiye-Romanya Ticaret Mukavelesi”, M. Muhiddin, “Ahmed Şuayb Bey’e Bir Kitabesinin Mezar-ı Zair”, “İstanbul ve Şehir Emaneti”, “Tekzib”, “İran Hududu”, “Bulgar Hududu”, “Karada” Müsademesi”, “Şifreler Hakkında”, “Fırka-i İtilaf”, “Eşkîya”, “Kolera Vukuatı”, “Açık Mektup”, “Garip Bir Hal”, M. Bahaeddin, “Evrak-ı Varide”, “Ziraat ve Baytarlık”, “Havadis-i Hariciye”, “Yunanistan Havadisi”, “Bir Darülacizede İsyân”, “Venizelos’un İntihabatı Hakkında”, “Times Gazetesi ve Yunanistan”